

21. NOVEMBER 1944

FLYKTNINGER ANKOMMER HAKADAL

NOVEMBER							
UKE	MAN	TIR	ONS	TOR	FRE	LØR	SØN
44			1	2	3	4	5
45	6	7	8	9	10	11	12
46	13	14	15	16	17	18	19
47	20	21	22	23	24	25	26
48	27	28	29	30			

ÅRAHÅVDI

Originalens tittel:

21. NOVEMBER – FLYKTNINGER ANKOMMER HAKADAL

1. opplag 2025

ISBN: 978-82-692570-1-4

Forfatter Marit Johansen, medforfatter Elisabeth Misvær

Redaktør: Marit Johansen og Elisabeth Misvær, Arahavde AS

Forsidefoto: privat eie

Epost: post@arahavde.no

Med støtte fra:

Forord

Mot slutten av andre verdenskrig, fra oktober 1944 til mai 1945, kom det en direkte ordre fra Adolf Hitler om tvangsevakuering og nedbrenning av Finnmark og Nord-Troms. Ordren ble iverksatt av generaloberst Lothar Rendulic. 75 000 mistet sine hjem, og fikk ordre om å dra. Blant dem var vår familie. De ble flyktninger i eget land.

«Det var tross alt nazistene, ikke lokalbefolkningen, som tok beslutningen om nedbrenning – en beslutning som var motivert av militære hensyn alene»

(Tidsskrift for samfunnsforskning, 2011)

3

Omfanget av ødeleggelsene inkluderte:

17 000 bygninger:

11 000 bolighus

4 700 fjøs og uthus

230 bygninger for industri og håndverk

420 forretninger

306 fiskebruk

53 hoteller og gjestgiverier

106 skoler

60 bygninger for offentlig administrasjon

21 sykehus og sykestuer

140 forsamlingshus

27 kirker

I tillegg til bebyggelse ble også mye infrastruktur slik som veier, broer, kaier, båter, brønner og fyrlykter ødelagt, og mer enn 22 000 telegrafstolper ble kuttet.

21. NOVEMBER – FLYKTNINGER ANKOMMER HAKADAL.

2021 var det siste året i samarbeidsprosjektet «På sporet av Árahávdi». Da ble heftet «Storbukt – der sjøfinnan bodde» publisert. Her forteller vi om livet i Storbukt, om tvangsevakuering og gjenreisning, og vi formidler tidsvitnefortellinger etter intervjuer gjort i prosjektperioden 2019 - 2021. I sluttfasen av arbeidet med forrige hefte, leverte vår kusine Katrine Andersen Nesse oss en kort tekst:

«Men hvordan var det – egentlig? Hva gjorde det med dem? Hva med alt som ikke er satt ord på? Fordi noen ikke klarer å fortelle? Hva med virkningen av disse sterke hendelsene – for hver og en – på sin helt individuelle måte? De var ulike personer, i ulike situasjoner – hva har evakueringa gjort med dem? Hvordan har opplevelsene preget dem videre i livet? Som mennesker? Vet de det selv? Har de lagt lokk på det? Fortrengt? Har det vært for sterkt, for vondt, å ta fram? Hva har det gjort - ikke bare med dem, men senere - med neste generasjon, med deres egne?»

Hennes betraktninger inspirerte oss til å skrive mer i et nytt hefte, og vi er svært takknemlige for hennes innspill.

Katrine Andersen Nesse i Storbukt på brannmuren fra 1944

Første del av dette heftet forteller om det nye livet i sør, og om de som ikke kom tilbake for å bygge opp hjemmene sine i nord.

Hva skjedde med de som av ulike grunner ikke vendte tilbake?

Hvordan ble livet for de som valgte å bli i Sør-Norge?

Hva skjedde med språk og samisk identitet?

Andre del av heftet er viet vår samtid i dag i 2025, blant annet om samfunnets arbeid med forsoningsprosesser etter fornorskningen.

Det første heftet «Storbukt – der sjøfinnan bodde» fra 2021 er tilgjengelig på vår hjemmeside <https://Árahávdí.no/>

Innledning

DET UFORTALTE

Vi i Árahávdi har i alle år hatt en sorg over fornorskningspolitikkenes konsekvenser og over alt vi har mistet: Språk, kulturforståelse og en usynliggjøring av vår sjøsamiske kulturarv.

Vi har tatt tak i dette tapet på flere måter gjennom arbeidet med prosjektet «På sporet av Árahávdi», og vårt kulturelle arbeid som har fortsatt etter prosjektperiodens slutt i 2021. Vårt bidrag har vært mangfoldig.

Marit Johansen har vært hovedansvarlig for innhenting og nedskrivning av berørte personers historier og fortellinger.

Elisabeth Misvær har vært hovedansvarlig for kunst- og kulturformidling, også formidling med sjøsamiske joiker og sanger.

Ragna Misvær Grønstad har hatt hovedansvaret for visuell kunst i prosjektperioden 2018-2021, særlig gjennom arbeidet med kunstkartet «Vinden bærer bildene».

Med utgangspunkt i Marit sitt arbeid med å samle personlige historier og fortellinger gjennom 25 år, har Elisabeth og Marit samarbeidet om å skrive dette heftet. Her har vi lagt til ny kunnskap og satt det inn i en sammenheng med vårt arbeid om å heve stolthet og kunnskap om vår samiske kulturarv og historie. Underveis har vi hele tiden hatt fokus på vårt mål om å løfte frem kunnskap

om den sjøsamiske kulturarven i Kvalsund og Hammerfest, og å skape stolthet hos flere med sjøsamisk bakgrunn.

Det er et mål for Árahávdi at vi gjennom vårt arbeid kan synliggjøre, fremme og styrke samisk språk og kultur, og vi bruker kunst og kultur for å nå våre mål.

Det har vært en trygghet for oss gjennom prosjektarbeidet, at alle tre har kunnet bringe inn sin kunnskap og ulike ferdigheter og erfaringer, for å kunne gjennomføre store prosjekter. Det har skapt en synergieffekt.

Prosjektet ble større og mer innholdsrikt enn vi først hadde tenkt, men vi mestret det sammen. At Kvalsund kommune i starten ble med på en veldig støttende måte, la grunnlaget for vår optimisme og pågangsmot.

Gjennom arbeidet med prosjektet «På sporet av Árahávdi», har vi selv fått utvidet samisk kulturforståelse, ny kunnskap om vår slekts koftetradisjon, musikktradisjon, fortellertradisjon og åndelige tradisjon.

Vi ønsker at våre etterkommere gjennom vår formidling også skal få økt kulturell kompetanse og kulturforståelse. For å forstå sin samtid bør man vite om sin fortid. For å forstå hvem du er, bør du vite hvor og hvem du kommer fra, for eksempel fra en sjøsamisk kultur.

Marit Johansen

Ragna Misvær Grønstad

Elisabeth Misvær

MARIT JOHANSEN FORTELLER

Min genuine interesse for mennesker og deres unike historier, har resultert i utallige besøk hos folk, med lydopptak av samtaler, fortellinger og intervjuer, samt innhenting av fakta-dokumenter. I dag ligger historiene i 9 hefter og bøker jeg har skrevet. Det som startet som en hobby, utviklet seg til å bli en kunnskapsbase som det har vært flott å kunne dele av inn i Árahávdi-prosjektet.

Jeg har fått flere tilbakemeldinger om at jeg er en god lytter og samtalepartner. Min interesse og nysgjerrighet for andre menneskers liv, har vært min motivasjon for å lytte. Gjennom årene har jeg utarbeidet en god metode som jeg bruker i møtet med tidsvitner. Mitt engasjement i forhold til barn og unge, ledet meg inn i samfunnsdebatten og politikken. Jeg satt som folkevalgt i en periode i kommunestyret i hjemkommunen. Denne erfaringen har også hatt stor overføringsverdi i samarbeidet med Kvalsund og Hammerfest kommuner.

I 14 år var jeg leder og produsent for vår lokale barne- og ungdomsteatergruppe i min hjemkommune. Å inspirere barn og følge deres utvikling fra prosjekt til prosjekt, har gitt mye glede. Det å ha erfaringen med mange store prosjekter, fra ideutvikling til gjennomføring, og å ha hatt samarbeid med scenekunstnere på flere ulike områder, var noe jeg tok med meg inn i Árahávdi-prosjektet.

I dag er jeg stolt over å kunne videreføre kunnskap om vår samiske arv til våre etterkommere blant annet gjennom dette heftet, og med det første heftet om Storbukt.

ELISABETH MISVÆR FORTELLER

Min yrkeserfaring som klassisk utøvende sanger, musikkpedagog i kulturskole, videregående skole og universitet, og det å ha vært leder og ansatt innenfor offentlig virksomhet i mange år, var nyttig for prosjektet «På sporet av Árahávdi». Jeg hadde erfaring med prosjektledelse, søknadsskriving og offentlig forvaltning. Mitt hjerte for samisk kultur var motivasjonen for å gå inn i et samarbeid med Marit og Ragna. Det var inspirerende. I ettertid ser jeg hvor mye vi har lært av hverandre.

I min studietid ved Norges Musikkhøgskole i Oslo, ønsket jeg også å lære samisk av min tante Antona (Marits mor). Det ble mange besøk til henne. Hun var slektas sterke samiske kulturbærer. I 1976 ba jeg henne om å lære meg å joike. Hun nøyte, men etter hvert framførte hun to joiker for meg. Disse to joikene forsto jeg ikke den gang var sjøsamiske joiker. De var så annerledes enn joik fra indre Finnmark. Det skulle ta 32 år før jeg leste boka «Om kjæresten min vil jeg joike - undersøkelser over en utdødd sjøsamisk joike-tradisjon» av Ola Graff (forfatter). Hovedinformanten var Gjertrud Matheussen i Snefjord (Måsøy kommune). Jeg gjenkjente min tante Antonas joiker da jeg lyttet til informanten. Det viste seg at

kjærlighetsjoiken som ga tittel til boka var tilegnet Mathilde, Gjertruds mor. Mathilde var datter til vår bestefars bror Nils André, så Gjertrud var faktisk min slektning.

Arbeidet med å fordype meg i sjøsamiske joiker hadde jeg jobbet med i mange år før samarbeids prosjektet vårt startet, og det ble en viktig del av våre formidlinger i prosjektperioden. Underveis fikk jeg også oversatt flere kjente sanger til sjøsamisk dialekt. Slik lever denne dialekten litt videre gjennom musikkinnspillinger på Spotify og andre digitale plattformer. Dette musikalske arbeidet vokste fram og utviklet seg under og gjennom vårt prosjektarbeid.

Arbeidet med å skrive dette heftet, er en milepæl for vårt arbeid i Árahávdi. Jeg håper mange vil ha glede av å lese det.

RAGNA MISVÆR GRØNSTAD FORTELLER

7

Da jeg studerte ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO), ble jeg overrasket over reaksjonen på at jeg valgte å ta inn det samiske i min master (2016). For meg var det et helt naturlig valg. Jeg opplevde et skifte i kunstverden med Tråante 2017. Da ble det en ny tid for samisk kunst.

– En dag skal også vi bli forfedre. Det tenker jeg ofte på. At jeg er her bare en liten stund i historien, og når jeg er ferdig med livet har jeg lyst å kunne stå for den arven jeg har bidratt med. Jeg forsøker på min måte å nå ut til folk. Gjennom et sjøsamisk prosjekt i samarbeid med Marit og Elisabeth ville jeg få mulighet til å arbeide i en skala jeg ikke ville klart på egenhånd, med tanke på hvem vi kunne nå ut til, og hvor bredt prosjektet kunne hente inn informasjon og gammel kunnskap. Jeg var redd mye av kunnskapen fra fortiden ville forsvinne, og ville være med på et prosjekt som tok vare på det vi fant.

Bildet «Vinden bærer bildene» er mitt kart over kommunen der mormor kommer fra, i Storbukt ved Stallogargo og Kvalsund i (nye) Hammerfest kommune. Jeg har samlet fortellinger, fakta, gammel tro og bruk av området, og lett etter sporene til de før oss. Kartet er et forsøk på å vise hvor rik historie og identitet et område kan ha, i dette tilfelle et sjøsamisk kjerneområde over tusenvis av år. Der fjorden har knyttet sammen folket og landet. Noen ser bare stein når de ser på vidda, de ser ikke alle fortellingene som ligger i landskapet.

Dette kartet er et resultat av min leting etter identiteten min som same. Hva er min samiske arv og kan jeg bidra til å motvirke fornorskningsspolitikkenes ringvirkninger? Hvilken arv fører jeg videre? Det har ført meg tilbake dit mormor vokste opp som sjøsame før krigen. I å finne fortellinger som enda ikke er glemt og å tegne dem ned som spor i landskapene.

Innhold

Forord	3
Innledning	5
Storbukt der sjøfinnan bodde	10
Fra Storbukt til Tigerstaden	14
Hakadal 21. november 1944 – 1. september 1952	19
Avskjed med Hakadal	32
Etterkrigstiden i Hakadal	34
Etterkrigstiden i Hakadal og Oslo	38
Helse, uhelse og politikkenes betydning etter deportasjonen	47
Fornorskning, sannhet og forsoning	51
Oppsummering og funn etter intervjuer og fortellinger	56
Hvordan ser man fornorskningen i dag	66
Etterord	71
Litteraturliste	73

Storbukt der sjøfinnan bodde

Her ser dere Storbukt- den lille bygda våre forfedre kom fra. Bildet er malt av vår slektning Charles Andersen som vokste opp der. Her bodde det evakueringsdagen 70 mennesker med stort og smått- fra 14 dager gamle tvillinger til eldre folk i 70årene.

Våre mødre er født her. Familien har bodd her siden 1800-tallet. I husene innover i bukta bodde det slekt og gode venner. Språket var samisk. Butikken lå knappe 5 km unna og likeså skolen. Det var ingen bilvei, man brukte båt eller bena.

Til eiendommen hørte både utmark og innmark. De hadde sau og kyr og var sjølberga med fôr til dyra. Det var torvemyrene som ga brensel. Hele familien hjalp til med torvelomping, stabling og muing om sommeren. Om høsten var alle bakker og lier fulle av bær- blåbær, tyttebær og multer som var gode vitaminkilder.

HUS OG FOLK

Familiens eiendom i Storbukt het Johannes-plass. Det var et stort hus bygget i 1912 i 4 etasjer, full kjeller, 1. og 2. etasje og et stort loft. I 1944 ga huset rom til 14 personer. Et stort kjøkken ga plass til matlaging og garnbøting. Stue og kammers var nede, resten av soverommene oppe, og på loftet var det god tørkeplass til klær om vinteren og tørkeplass til kjøtt.

I fjæra sto båtene i stoa. Det var isfritt om vinteren og de fisket hele året. I tillegg til at sønnene fisket med faren, tok de også hyre på større båter som fisket langs Finnmarks-kysten fra Vardø i øst til Troms i vest. Blant annet på fiskeskøyta Drønn.

Fiskeskøyta Drønn

Om kveldene satt jentene og klypte mattefiller som de fikk vevd til filleryer. Symaskinen var flittig brukt til omsøm og ble til nye plagg. Dagslyset ble benyttet maksimalt. Andre lyskilder i huset var Petromax lamper. I Storbukt hadde man ikke innlagt strøm i motsetning til i Hammerfest. Der fikk man strøm til byen i 1891.

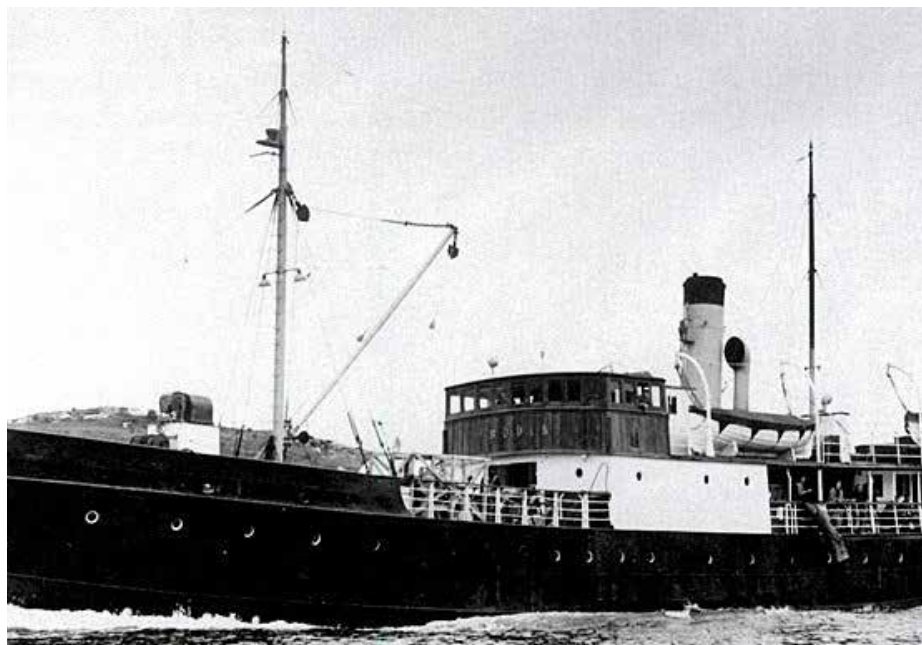

Alle var glade i å gå på ski om vinteren, særlig søndagene, etter at mørketida var over. I Stallogargo var det hoppbakke. Der møttes ungdom fra hele Kvalsund til skihopp, kombinertløp, akekonkurranser, og skøyting på småvann og myrer.

Mathias Mathisen i Storbukt

«Storbukt - der sjøfinnan bodde», kan du lese om nedbrenningen av Storbukt og tvangsevakueringen med DS Bodin i 1944.

DS Bodin

DET BRENNER

28.oktober 1944 ble en ordre sendt ut fra Oberkommando der Wehrmacht:

«På grunn av at den nord-norske befolkningen er uvillig til å evakuere frivillig, har Føreren samtykket i Reichskommissar Josef Terbovens forslag og befalt at hele den norske befolkning skal fjernes med makt for sin egen sikkerhets skyld. Alle hus skal brennes ned til grunnen eller ødelegges. Tysk øverstkommanderende i Nord-Finland er ansvarlig for at ordren blir hensynsløst gjennomført. Bare på denne måten kan det unngås at russerne med sine sterke styrker, støttet av bebyggelsen og en lokalkjent befolkning, følger etter våre tropper og allerede inneværende vinter og om kort tid kan stå foran Lyngenstillingen. Medlidenhet med befolkningen er ikke på sin plass.» (Korsnes, 2021).

Nedbrenningen av Finnmark og Nord-Troms varte til ut i februar 1945. I vårt første hefte

DS BODIN var registrert for 150 personer, men ca. 300 ble stuet inn. Det var et støyende liv på kaia. Med tysk grundighet ble alle registrert inn i skipet. Gravide kvinner og mødre med spebarn fikk lugar de måtte dele med andre. To og to i hver køye. Mannfolk og større barn ble loset ned i maskinrommet. Bagasjen ble surret fast på dekk. Folk lå overalt. Uansett hvor man skulle gå, måtte de skritte over liggende mennesker.

BRENT JORD

Brent jords taktikk er en militær taktikk som går ut på å ødelegge alt som kan brukes av fienden mens en selv rykker fram eller trekker seg ut av et område.

Underveis på turen sørover gikk flyalarmen stadig vekk. Da ble alle beordret på dekk. Fly kjørte over. De måtte se at dette var et sivilt skip.

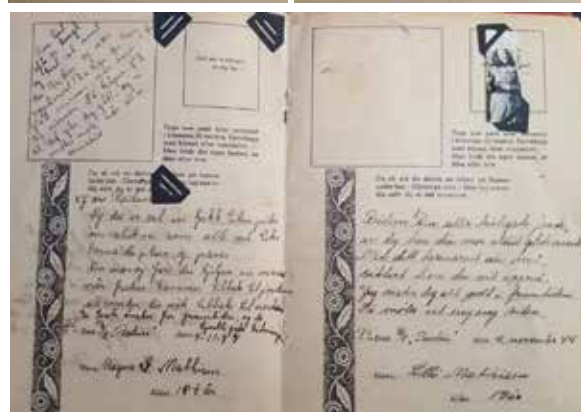
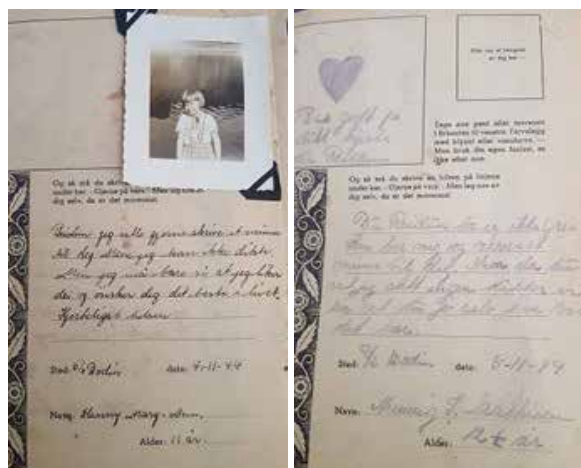
Oppe i all denne dramatikken satt 5 venninner fra Stallogargo og Storbukt i en krok og skrev i minneboka til Reidun Stenseth (12).

Det var stopp i Tromsø, men ingen fikk forlate skipet. Da de etter noen dager kom til Bodø, ble det avlusing i Frimurerlosjen.

Etter 9 dager kom de til Mosjøen. Der sov de over i kirka til neste dag. Busser kjørte alle opp til toget som førte dem videre. Ingen av våre folk hadde noen gang sett et tog.

Gerner Fredriksen, 16 år i 1944, forteller:

«Det var kuvogner, med store dører. Benker i midten og langs veggene i vogna. Så satte de slåen for døra fra utsida og da ble det liv kan du tro. Helt mørkt! Min bror Arne og jeg ble sittende bak et nyforelska par som koste seg der i mørket og herja bakom frakken. En mann hadde magesyke og ble helt fortvilt. Han visste ikke hva han skulle gjøre. Han hadde ikke noe å ha det i- do var det ikke der. Gode råd ble dyre, og alle tenkte og prøvde å finne løsninger. Noen hadde brødboks og andre et ullpledd. Det ble berginga for den fortvilte mannen. Alt ble med i matboksen, det lukta forferdelig. Brødboksen ble nok kastet på Grong da vi stoppa der om natta. Vi fikk ikke luft før da, da åpna tyskerne døra.»

Mosjøen hadde ca. 2200 innbyggere da tvangsevakueringen begynte og ca. 10 000 tvangsevakuerte innbyggere fra Finnmark og Nord-Troms skulle bli sendt gjennom byen over en periode på to måneder fra oktober til desember 1944. Arbeidet i Mosjøen omfattet forpleining og bespisning av de tusener tvangsevakuerte, samt transportere dem fra skip til jernbane som skulle føre alle sørover til Trondheim. Mosjøen ble en viktig by i arbeidet. Byen hadde den nordligste jernbanestasjonen som også hadde tilgang til et kaianlegg stort nok til å ta imot skipstrafikken med de tvangsevakuerte nordfra. Tyskerne hadde en velutbygd infrastruktur i Mosjøen, i form av flere store leirer og en avdeling fra Sicherheitsdienst des Reichsführers SD. I alt ble det kokt og servert 20 000 liter suppe og smurt nærmere 53 000 brødskeer av sanitetsforeningens rundt 100 medlemmer og andre frivillige fra Mosjøens befolkning.

(Kilde: Masteroppgave, Benjamin Sæterstad (2023))

Det var ikke gitt at frivillige organisasjoner hjalp de berørte under tvangsevakueringen. Noe flere historikere har vist til, er en parole Hjemmefronten kom med, hvor det først ble oppfordret til å ikke delta i organisert hjelpearbeid (se blant annet De kom til oss. Tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms (2016) av Inger Selven Watts, side 131-137).

Bakgrunnen for dette var at evakueringen skjedde med tvang, og at den ble gjort for å hjelpe det tyske forsvaret mot den sovjetiske fremrykningen. Å hjelpe de tvangsevakuerte kunne derfor sees som å hjelpe de tyske okkupantene med den militære tilbaketrekningen.

Protester fra Nord-Norge medførte at Hjemmefronten i slutten av november sendte ut en ny parole, hvor det ble oppfordret til å hjelpe de evakuerte - men gjennom "trygge" kanaler, og ikke i regi av NS (Nasjonal Samling).

(Arkiv i Nordland, Tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1945).

Vår slekt har i ettertid uttrykt at de var svært takknemlige for det hjelpeapparatet de møtte i Mosjøen.

Antona Johansen var høygravid, og fødselen var i anmarsj allerede få dager før de måtte forlate hjemmet i Storbukt. I Levanger gikk vannet. Hun og Rolf Johansen ble kjørt til sykehuset, hvor hun fødte en sønn. 2 dager gammel var han da de dro videre mot Melhus og Oslo. Det skulle vise seg senere at påkjenningen ble for stor for både mor og barn.

«Det var tross alt nazistene, ikke lokalbefolkningen, som tok beslutningen om nedbrenning – en beslutning som var motivert av militære hensyn alene»

«Oppsummert er det ingen tvil om at nedbrenningen av Nord-Troms og Finnmark fremstår som en av de mest omfattende og traumatiske opplevelsene i Norge under krigen. Den rammet en gruppe av befolkningen som holdt til i den ytterste periferien. Finnmark og Nord-Troms ble trukket med i den sentral styrte gjenreisningen av Nord-Norge. Traumene til lokalbefolkningen fikk i liten grad plass i det kollektive norske minnet om krigen før det gradvis i løpet av 70-tallet ble mer oppmerksomhet på at nedbrenningen av Nord-Troms og Finnmark var delvis fraværende i det kollektive minnet om andre verdenskrig i Norge».

(Tidsskrift for samfunnsforskning, 2011)

Fra Storbukt til Tigerstaden

En av de siste dagene av uke 46 i 1944, kom toget fra Melhus inn på Østbanestasjonen i Oslo. De var kommet til Tigerstaden- etter knappe 3 ukers dramatisk reise.

Tigerstaden er et kallenavn på Oslo som oppsto i løpet av andre halvdel av 1800-tallet. Det beskrev byen som hatefull og kald overfor fremmede, og at den ellers var full av fristelser og farer. (Wikipedia)

Det var ikke mye de hadde, men de hadde heller ikke mistet noe av det de tok med fra

Alle tre hadde flyttet fra Finnbyen i Kvalsund etter konfirmasjonene på 20-tallet. Ida som bodde i Halvdan Svartes gate 14 på Frogner, bodde på den adressen hennes far hadde oppgitt som endepunkt for tvangsevakueringsturen. Hun leide bare et rom der, så familien kunne ikke bo på den adressen. Det har blitt fortalt at det var det å ha en Oslo-adresse som var avgjørende for å kunne få tillatelse til å dra hele veien fra Storbukt til Oslo.

14

Tigeren på Sentralstasjonen i Oslo.
Foto Tone Longo

1. Ida Mathisen
2. Nikoline (Niko) Kristiansen
3. Margit (Gunhilde)Nielsen
4. Valborg (Vesla)Nilsen

Storbukt. Annveig (12) dro vinduet i kupéen ned og forventningsfulle ansikter kikket ut.

Mathis Mathisens datter Ida (32) sto sammen med sine tre tanter Margit (45), Niko (38) og Vesla (33) på perrongen og tok dem hjertelig imot. Ida kom til Oslo allerede rundt 1932. På denne tiden bodde tantene i Oslo.

HAN BLE TILBUDT Å SELGE BARN

Ivrig pratende og gestikulerende på sitt hjertespråk samisk, gikk det fargerike følget oppover Karl Johansgate til Bristol hotell. Det var en skjellsettende opplevelse å gå gjennom Norges hovedstad, en by ingen av dem hadde

vært i før. De hadde opplevd mye de siste ukene og alle hadde mye å fortelle. Det som er interessant for oss å vite i dag, er at alle faktisk snakket samisk. Mathis hadde først lært seg norsk da den yngste sønnen John begynte på skolen i 1937. Da var Mathis 57 år. Det var bare Mathis (64) og broren Ola (67) i familien som kunne skrive, lese og prate på samisk. De andre kunne bare morsmålet muntlig.

Etter flere døgn under elendige forhold, både når det gjaldt bespisning og overnatting, skulle de nå bo på hotell. Så langt på turen hadde mat og overnatting vært gratis og tilfeldig, organisert av Riksutvalget for evakuering. Nå meldte behovet seg for å ha en viss form for egen økonomi. Vi vet ikke om Mathis eller noen av de andre hadde kontanter med seg på turen. Det har det aldri blitt snakket om.

Under krigen hadde tyskerne evakueringsmyndigheter på riks- og lokalnivå: Riksutvalget for evakuering (RU) med underavdelinger i fylkene (evakueringskontor/utvalg). I Oslo ble riksutvalget for evakuering ledet av næringsminister Whist. Utvalget skulle arbeide gjennom NS (Nasjonal Samling) med Arbeidstjenestens sjef Frølich Hansen som øverste leder – et AT (Arbeidstjenesten) som var i oppløsning etter Hjemmefrontens kampanjer mot organisasjonen. Utvalget åpnet også opp for assistanse fra de frivillige organisasjonene Røde Kors, Nasjonalhjelpen og Nasjonal Samlings hjelpeorganisasjon (NS). (Arkivverket)

Kontrollbok Mathis Mathisen

Denne kontrollboka tilhørte Mathis Mathisen (alle kontrollbøker er arkivert hos Riksarkivet i Oslo). Det tok kun noen dager fra det ble opplyst om tvangsevakuering til alle satt på en transport ut av Finnmark. Før hver familie ble sendt ut av fylket, måtte de skaffe og fylle ut et familieskjema. Slik ble alle registrert. Ikke alle hadde mulighet til å få tak i dette skjemaet. Avstand og tid var to viktige faktorer.

4. november hadde de dratt fra Stallogargo og 14. november var de på Levanger. Der hadde Antona og Rolf Johansen gått av toget og Antona fødte Reidar samme dag. De som fortsatte turen, var kanskje et par døgn på Melhus, en av oppsamlingsplassene sør for Trondhjem. Togturen til Oslo tok et par døgn. Til sammen var de nok 14 dager underveis. All godkjenning av utbetalinger og registreringer ble gjort i forhold til «Kontrollboka». Den var personlig og ble utlevert på en av samleplassene som familien kom til underveis. Den tjente som legitimasjon ved utbetaling av pengebidrag og andre ytelser den evakuerte fikk. Vi ser av Mathis og Rolf sine kontrollbøker at de fikk dem ved ankomst Hakadal av Nittedal kommune i 1944. Vi kan lese ut av Mathis sin kontrollbok 9. desember, at Mathis fikk utbetalt en stønad for dagene fra 21. november til 9. desember. Den var på

I Budstikka- meldingsblad for evakuerte- opplyses det at:

Enslige personer fikk kr 5,- pr. døgn

Tillegg for Hustruen var kr.2,50

Tillegg for barn under 15 var kr 1,50

For hver voksen utover foreldre var det kr 2,50.

Om vi teller sammen en eventuell utbetaling for vårt følge, skulle det bli utbetalt ca. kr. 22 hver dag- (kr.599,84 i 2024 kroner).

Familieskjema *)		Transport nr. 114 fra Brenneysund						
Evakueringen 1944								
Nr.	Fødsels dato Fødsels, dødsdato	Fødsels		Legitimatsjonsnr.	Hjemsid	Yrke (arbeidssted)	Utdannelse og fag	Helse
		År	Dag					
1	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
2	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
3	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
4	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
5	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
6	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
7	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
8	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
9	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918
10	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918	1918

Skole 1 evakueres til: 1918

Kan påføres utvalgte fra valg eller lignende:

Andre knyttet til: 1918

*) Utdannelse i 3 skolegrupper:

En betingelse av Evakueringsskoleutvalget

En annen betingelse

En tredje betingelse

Mathis Mathisen med barn og barnebarn i Storbukt. Fra v. Annveig, Kåre, Torfinn, Mathis med Kirsti, John og Henny.

Annveig og Henny i Storbukt

VILLE MATHIS SELGE JENTENE SINE?

Familien hadde hørt rykter om at evakueringsbarn ble solgt til rike folk sørfra, og Mathis sin 11-årige datter Henny var vett-skremt. Det var jenter de ville ha. De voksne i følget fleipet også med det, så hva skulle en stakkars unge tro? Søsteren hennes, Annveig (12) har bekreftet historien. Pappaen satt og lyttet til hva de fremmede sa, men sa ikke noe selv. Annveig har fortalt at hun følte hun ville kaste opp, så redd var hun. Hun var helt sikker på at faren var så glad i penger (eller også var så gjerrig) at han ville selge dem. Til slutt sa han på dårlig norsk:

-Jeg har hatt mange barn, og jeg har ikke hatt mange penger, men jeg selger ikke barnan mine.

Ingen ble solgt. Alle ble med videre til Sollihøgda.

DE VAR PÅLAGT Å TA IMOT TVANGSEVAKUERTE

Ragna Johnsen, en av Mathis sine døtre, fortalte at alle bodde et døgn på Sollihøgda hotell før de dro videre til Hakadal. Hennes søster Antona fortalte at det var gjennom søsteren Ida de havnet der. Hun hadde en kjæreste som var derfra. Driftige Ida satte ham sikkert i sving med å skaffe familien et sted å bo da de erfarte at tvangsevakueringensordren ble en realitet. Kanskje det var ham som koblet henne med Ingeborg Fearnley? Hun var gift med Nils Olav Young Fearnley og var husfrue på Aas gård i Hakadal. Ingeborg Fearnley var særdeles engasjert i veldedig arbeid. Thomas Fearnley (1933 - 2023), fortalte i 2023 at de ble pålagt å ta imot et visst antall tvangsevakuerte. Under krigen hjalp Ingeborg blant annet fanger på Åneby under påskudd av at hun ville lage et bibliotek der. Engasjementet hennes fortsatte videre til Grini da leiren ble flyttet dit. Der ble hun kalt «Grini-engelen».

Nils Olav Young Fearnley og Ingeborg Fearnley (kilde: Nittedalsporten)

Aas gård i Hakadal

Grini-leiren under krigen.
Her satt også slektninger fra
Kvalsund fengslet.

Hakadal 21. november 1944 – 1. september 1952

ALMANAKKEN VISTE RIKTIG DATO.

Endelig så det ut som alt var klart for å ta imot Mathis Mathisen og hans følge i Hakadal. Alt hadde ordnet seg på under en uke. Annveig Misvær, som den gangen var 12 år, fortalte at de dro av gårde fra Sollihøgda hotell en dag kl.12. Nå visste de hvor de skulle. Det var gøy å synge "høyt oppi Hakadalen". Som ung jente, syntes hun det var spennende å skulle reise til en helt ny plass. Det var noen timers kjøretur. Rolf Johansen (32) var sjåfør. Han hadde tatt sertifikat i Hammerfest før krigen og klart å skaffe en lastebil.

Ole Mathisen, Serine Johansen, Mathis Mathisen og Kirsti Johansen

Tirsdag 21. november 1944 kjørte Rolf inn foran Bernt Saugens hus. Vi vet datoen så sikkert, fordi Bernt Saugen hadde notert ankomsten i sin almanakk. Almanakken hadde sønnen Jon Erik (1933-2021) tatt vare på. Marit Johansen besøkte ham på Kongsberg i 2014. Under 21. november sto det notert:

Mathis Mathisen ankommer Nord Mørk med 9 personer.

Mørk var en liten husmannsplass under Aas gård som ble brukt til overnatting for hogstmenn. Nå ble den et midlertidig hjem for tvangsevakuerte. Hvem var de 9 personene i Mathis Mathisens følge? Jo, vår bestefar Mathis Mathisen (64), hans bror Ola

Mathisen (67), barnebarnet Kåre (16), barna John (14), Henny (11), Annveig (12), Lilly (17) og Ragna (18). Den niende som det var gjort plass til, var sønnen Mathias (27). Han kom senere. Datteren Sylva (34), mannen Olaf (39) og Kirsti (4) hadde vært evakuert til Skrova i Lofoten, hvor tanten Inga Nilsen bodde med familien. De ble tildelt en leilighet rett over Kooperativet fra februar 1945. Her på Mørk skulle familien bo i underkant av halvannet år. De andre barna, Ester (21) og Nils (25) var i Øst-Finnmark hvor Petra (31) og Dagfinn Jensen (34) bodde. De ble ikke deportert.

Ole Mathisen, Kåre Mathisen, Mathis Mathisen, Ragna Mathisen og John Mathisen ved Mørk

Sylva og Olaf Johansen med datteren Kirsti. De fikk bo på Kooperativet

Antona (29) og Rolf (32), datteren Serine (3) og sønnen Reidar (1 uke gammel), var med i det samme følget, men de skulle ikke bo på Mørk. Den første natta fikk den lille familien bo på Aas gård hos Nils Young Fearnley og kona Ingeborg. Dagen etter ble de kjørt til Kooperativet hvor de fikk bo i den leiligheten søsteren Sylva med familie skulle bo i senere. Etter dette fikk de flytte til Sagbrakka. Her ble de boende til i 1952.

Rolf og Antona Johansen med barna Reidar og Serine (Sussi) i 1951 utenfor Sagbrakka

Antonas tante Sanna (Susanne Fredriksen, søster til Antonas mor Serine Mathisen) hadde blitt evakuert med sønnen Gerner til Hvalstad i Asker. Hun kom og var til god hjelp for Antona med lille Reidar og Serine.

Det var godt å ha slekt.

ET MØBLERT HJEM MED ELEKTRISK LYS.

Serine fortalte at Bernt Saugen var bestyrer/forstmester på Aas gård. Det var derfor naturlig at han tok imot familien fra Finnmark. Saugen sine bodde i et stort hus ved Hagen skole. Henny fortalte at de hadde laget i stand til velkomstfest med fantastisk servering, presanger og riktig flott oppdekning. I noen få timer ble alle sterke inntrykk og redsler fra de siste ukene glemt. Denne dagen glemte de aldri. Den fantastiske velkomsten de fikk

i Hakadal, har blitt fortalt og gjenfortalt til neste generasjon med stor glede. De hadde elektrisk lys, lampetter, stålampe og taklys. I bokhyllene sto nips og bøker, på gulvet stod store blomsterkrukker med strå og planter. Serine skulle bli 3 år og hadde aldri sett noe lignende. Alle fikk gaver og alle fikk spise seg mette. Etter mat og velkomstord, planla de voksne resten av dagen. De var så spente på å se hvor de skulle bo og nå gikk turen til Mørk for å se på forholdene der. Mørk var

Tante Sanna (Susanne Fredriksen) med Serine og Reidar v/ Sagbrakka.

husmannsplassen de hadde fått tildelt som midlertidig bolig.

MØRK

Lokalt ble Mørk betegnet som Mørk, og var en gård med to bolighus, uthus og ett stabbur. Alt lå rundt et lite tun med en kjerrevei tvers igjennom. Inga og Karl Kristiansen bodde i det ene huset og Mathis bodde med sine folk i det andre. Det var god plass til den store familien i «Mørk-huset». Man kom inn i en lang gang i 1.etasje som straks hadde en trapp opp til 2.etasje.

Henny kan huske tørrfisen som hang der oppunder taket. Det var fisk fra Storbukt som ikke var blitt spist under tvangsevakueringen. Ikke bare hang tørrfisk i gangen, den var også fristedet for mus. De var ofte å finne i Annveig sine støvler. En gang hadde hun

satt foten rett ned i støvelen, og der var det en mus. Etter det stakk hun aldri føttene rett i støvler og sko, hun sparket bort i dem først og snudde de opp ned. Ungene hørte musene pipe og kravle i gangen, men de kom ikke opp på soverommene.

I enden av gangen gikk det en dør til venstre inn til kjøkkenet. Der inne sto en superstor komfyr på venstre side straks man kom inn. Det tok forbausende kort tid å lage mat til så mange på en gang. Fra kjøkkenet gikk man inn i stua som hadde mange sørvendte vinduer som ga godt lys. Der inne holdt en stor peis varmen i rommet. Det var ved nok. Alle soverommene var i 2. etasje. De hadde køyesenger og to og to bodde på hvert rom. Henny delte rom med Annveig, og Mathias med John, Lilly med Ragna, og Mathis og broren Ola hadde egne rom. Kåre fikk rom på «pensjonatet» som var inne på tunet på Aas gård. Før vår familie flyttet inn på Mørk, hadde huset blitt brukt til overnatting for skogsarbeidere. Det var derfor det var så mange rom og sengeplasser.

NYTT HJEM I HAKADAL

Henny, Annveig og John begynte på Hagen skolen 30. november 1944. Lilly fikk jobb på gartneriet på Aas gård, Kåre ble dreng på Aas gård. Ragna hjalp Antona med nyfødt baby.

På skolen var alle interessert i å høre hvor de kom fra, hvordan det var i Finnmark og hvordan man levde der. De måtte forklare at ikke alle i Finnmark hadde reinsdyr, at de hadde bodd i hus og hadde hatt gårdsbruk med dyr, og at fiske ga hovedinntekten.

Første skoledag for de evakuerte barna var 30. november 1944. Henny begynte i 4. klasse, Annveig i 5. klasse og John i 7. klasse. De er registrert på Hagen skole ut skoleåret 1945/46. Kusinen Kirstis (Sylvas datter) første skoledag var 22. august i 1945. I protokollen på Hagen skole står det at Kirsti flyttet fra Hakadal til Rotnes skoleåret 1949/50 en gang i oktober/november. Serine begynte på skolen 19. august 1947. 1-2-3 klasse var i samme rom og de var 3 jenter og 6 gutter.

21

Huset i Storbukt. Fra v. bak: Ragna, Kåre, Henry, Lilli.
Foran v. John, Annveig, Henny, Isak

Huset på Mørk i Hakadal

Klasserom Hagen skole. Skolen har historie tilbake til 1835. Skolen ble nedlagt sommeren 2021, og elevene overført til den nye Elvetangen skole lenger sør.

Ragnvald Prestkvern fra Gran var rektor i den tiden våre folk bodde i Hakadal.

Bygningen fra 1880 huser i dag Bygdesamlingen.

Frøken Rogne var hennes lærer. Serine ble på skolen til familien flyttet i 1952.

Den første jula på Mørk i 1944 var en stor opplevelse. Henny forteller at dette var den jula hun fikk voldsomt mange julegaver. Alle fikk julegaver, Mathis, broren Ola, alle våre onkler og tanter, men Henny fikk 110 julegaver. Bygda hadde samlet inn gaver til dem. Sambygdingene viste sikkert at de bare kom med en koffert hver og i den var det for det meste mat. Nå var det en fin anledning å få gi – nå het det julegaver.

KONG HAAKON OG KONGEFAMILIEN STOPPET VED MØRK OG SLO AV EN PRAT

Kongen og kronprinsen hadde kommet tilbake til Norge fra England i 1945. Hakadal var et sted kongefamilien gjerne dro til for rekreasjon og for å besøke gode venner.

Hans Huitfeldt var lege på slottet i Oslo. Han bodde i Hakadal på denne tiden. Huitfeldtvillaen ble kalt «Slottet», og lå litt lenger opp mot skogen fra Mørk. Der hadde de ofte besøk av Kongen – Kong Haakon VII og kongefamilien. Det er også dokumentert at kongefamilien ofte dro på ski i Hakadalsmarka.

På sin tur til «Slottet» stoppet kongefølget en dag hos Mathis på Mørk og hilste på alle. De hadde nok blitt fortalt om den store, evakuerte samiske familien som bodde der. Det var stas! Kongen kom ut og tok alle i hånda og slo av noen ord med de voksne. Dette ble det snakket om i bygda den gangen. Enda 77 år etter, bemerket hakadølinger dette i møte med oss i Árahávdí. I samtalen etter vår formidling i Hakadal (april 2024), var det flere som husket familien, men som ikke visste at familien var flyktninger i eget land.

Mathis pleide å si at Fearnley var godseier på Aas gård og han sjøl var godseier «gåsaia» i Storbukt. Der eide han mer enn to tusen mål jord. Vår bestefar hadde humor, og slik kunne han spøke med de «sørfra», både kongelige og de lokale i Hakadal.

Flyfoto over Hagen skole

23

Kong Haakon7 - fredsdagene

POMORHANDLEREN MATHIS MATHISEN

Mathis Mathisen f. 02.05.1880, var i sine unge dager en del av Pomorhandelen i Finnmark mellom russere og kystfiskere. Han snakket også russe-norsk. Mathis var gift 2 ganger. Den første kona Anna og begge døtrene døde innenfor noen måneder i 1909. Han skaffet seg hjelp i huset mens kona var syk, og giftet seg senere med hushjelpa, Serine Nilsdatter, kalt Kiste-Sire. Mathis var en kunnskapsrik, samisktalende mann som tidlig lærte å skrive og lese samisk.

Han fikk til sammen 16 levendefødte barn, men bare 12 vokste opp.

Mathis ble enkemann i 1941. Kona Serine var en språkmektig dame. Hun tok oppdrag som tolk under rettsaker i Hammerfest og snakket samisk, norsk og finsk/kvensk. Hun lærte døtrene duodji, samisk håndverk, slik hun hadde lært av sin mor Kirsten Andersdatter, og sin bestemor Marit Andersdatter. Alle de eldste døtrene fikk gå på søm-skole i Hammerfest.

Mathis hadde 4 båter. Alle sønnene lærte fiske, de lærte om vær og vindforhold, de fisket sammen med Mathis og leverte fangsten på fiskemottak i Stallogargo eller Kvalsund.

Mathis Mathisen i Hakadal

Mathis og Serine Mathisen i Storbukt i 1939

POMOR-TIDA

De eldste døtrene husket at han fortalte fra tiden han drev med pomorhandel, og snakket russenorsk/pomorsk da han la til skutesida med fiskelasten sin.

I dag, etter å ha lest litt om hvordan den første kontakten var mellom den norske fiskeren og pomoren, kan vi levende forestille oss vår bestefar Mathis Mathisen ivrig gestikulerende og forventningsfull mens han roper opp til folk på dekk. Pomorskuta pleide å ligge i Kvalsund.

Bilde av en pomorskute

Pomorskipper

En tenkt samtale mellom bestefar Mathis og pomoren Voronoff kunne kanskje forløpe slik som under (Utdrag fra «Russenorsk». Ingvild Broch/Ernst Håkon Jahr. Novus 1984):

– *Prinsipal paa slipom, eller njet? (sover skipperen eller er han oppstått?)*

– *Prinsipal sjisjas paa dekk. (Skipperen kommer snart på dekk)*

– *Dobro utrom, gammel god venn! (God morgen, gamle gode venn)*

– *Strasvi, strasvi? Tyi kopite ryiba på morgen (God dag, god dag. Du kjøper fisk på morgenkvisten?)*

– *Kak vara ju prodatti? (Hva varer har du at selge?)*

– *O, moja, mokka, groppa, bersta, kua-salt, kua-shjort, planka, futtera-lika etc. (Aa, jeg har mel, gryn, næver, saltkjød, koskind, planker, haandklæder etc.)*

– *Davai paa moja kopum! (Vær saa god, køb hos mig)*

– *Tvoja paa vara trokkom trok? (Vil du bytte mot varer?)*

– *Njet, moja djængi, moja paa damosna grot djængi plati. Hos moja bolsjoi piksa og treska, lite subadtka og paltuska. Kak pris paa tvoja. (nei jeg vil have penge, jeg har mange penge at betale paa toldboden. Jeg har stor hyse og torsk, litt steinbit og småkveite. Hvilken pris betaler du?)*

– *Possjom staa it? (Hvor meget koster det?)*

– *Etta dorgli, værsego paa minder prodai! (Det er dyrt, vær saa god, sælg billigere)*

– *Kak ju spræk, paa minder! Njet og væn. (Hvad siger du, billigere! Nei, gode ven!)*

– *Davai paa moja skip kjai drikkom (Vær saa god å drikke te om bord hos meg)*

– *Spasiba (Takk)*

– *Tvoja po-rejza? (Skal du reise)*

– *Moja rejza. A tvoja? (Jeg drar. Og du?)*

– *moja, kogda ven. (Jeg drar når det blir vind)*

Les mer om pomorhandelen her: www.arahavde.no/pomorhandel/

TA FAST-TA FAST

I den gamle tømmerkoia i Hakadal, bodde de i nesten 1 ½ år. Mathis og broren Ole var alltid der. Det var en egen trygghet. De voksne var alltid så oppmerksomme på Henny og Annveig. Henny husker første gangen faren så et ekorn i buskene ved døra. Han stod ute og pratet med broren. Han skvatt til og ropte så de andre kom ut:

- Ta fast, ta fast, og pekte på ekornet.

Henny hadde allerede sett ekorn og visste at det kunne man da ikke ta fast. Ekornet

og kjørte «mask» fra bryggeriene i Oslo ut til gårdene som brukte det som fôr til dyr. Antona var hjemmeværende. Serine og Reidar vokste opp rundt Aas gård og lærte seg å bli glad i Hakadal og folka de hadde rundt seg i barndommen. Arne sjåfør, melkemann Pedersen, Raadim, Karin på kontoret hvor Saugen, Hoel og Jahr satt. Ingeborg, Gudrun på gården, Inga og Karl Kristiansen på Mørk, Kabbinn, Waal sine, Hoel sine, Fru Kringler, Ruth Forsberg og hennes familie, Karin Sveen, blinde-Alf og mange flere. Det var stadig mye besøk i Sagbrakka, både av naboer, slekt og venner.

25

Mary, onkel Ola, Else (naboer på Mørk) Kusine Kirsti i bakgrunnen

fikk løpe i fred. Det var så mye fremmed, så mye nytt de aldri hadde sett og måtte venne seg til. Slik som skogen og de høye trærne. Hun savnet det åpne landskapet, sjølufta og lyden av bølger i fjæra. Den samme lengselen hadde sikkert faren og onkelen og alle som kom nordfra- de ble aldri helt fortrolig med den østlandske naturen og den mørke skogen.

SAGBRAKKA

Den lille røde brakka i skogkanten mot Aas gård ble bolig for Antona (29), Rolf (32), lille Serine (3) eller også Sussi som hun ble kalt, og lillebror Reidar noen få dager gammel. Den ble kalt Sagbrakka fordi den lå rett ved saga og Aasbekken som tilhørte gården. De hentet vann i Aasbekken. Det var utedo og ikke strøm. Rolf fikk jobb som lastebilsjåfør

Reidar, Tone og Marit foran Sagbrakka i 2000

Lilli, Reidar og Aud foran Sagbrakka i 1951

SKOMAKERLESTEN OG SINGER-MASKINEN VAR VIKTIGE I HVERDAGENE

Sagbrakka var liten. To rom var avdelt med en pipe og vedovn som var på kjøkkenet. Alle sov på kjøkkenet den første tiden. De fyrte i ovnen, det var varmt og godt. Serine forteller at hun sov med soveklær. Ble det for ille, sov hun med vinterkåpa på. Reidar sin etasjeseng sto langs etter kjøkkenveggen. Serine sin seng var under vinduet i stua med en dobbel skapseng ved siden av. Vinduene i stua ga godt lys og utsikt over jordene som lå under Aas gård. Midt på gulvet i stua stod det runde bordet og de to lenestolene de hadde fått av Ida. Etter hvert snekret Rolf selv møbler, blant annet en kommode, et kjøkkenskap og en enkel bokhylle.

Mat tilberedte de på en stor, gammel jernovn. På kjøkkenet var et vindu mot utedoen. Under vinduet stod kjøkkenbordet hvor Rolf skomakret/reparerte skotøy. Serine kan huske at faren stod der og beket tjeretråd til skomaker-sømmen, noe som gjorde at den ikke trakk vann. Tråden var festet i vindushaspen og han dro den varme bekkklumpen over tråden. I en krakk med lokk som sto under bordet, hadde han en skomaker-lest, læret han trengte til å hel- og halvsåle sko og støvler med, og alt han ellers trengte til sitt arbeid. For å være mest mulig selvhjulpen, måtte man ha mange ferdigheter. Det var slik den gangen. Ved siden av skomaker-stolen sto bordsymaskinen til Antona. På sin Singer symaskin med håndsveiv, sydde hun klær til alle langt inn i de sene kveldstimene. Gamle klær ble sprettet opp og forvandlet til nye klær. Knapper og glidelåser ble lagt i esker

og bokser slik at de kunne brukes senere. Ikke noe ble kastet. Det var rasjonering på det meste. Slik var det for alle på den tida. Symaskinen og sy-mønstrene hennes finnes ennå. De stoffrestene hun ikke kunne bruke til omsøm, ble klippet opp til mattefiller og sendt bort for å bli vevet matter av.

Petromaxlampe og stearinlys ga lys til arbeid som måtte gjøres i mørke kveldstimer. Slik hadde de hatt det i Storbukt og slik var det her. Vi har brev Antona har fått av venninner nordpå, hvor de spør om hun kan kjøpe stoffer til undertøy, og sende nordover. Om det var vanskelig å få tak i tekstiler sørpå, var det betydelig verre i Finnmark. Det tok lang tid etter krigen før man kunne avslutte rasjoneringa. Melk, ost, egg og sko ble ikke frigitt før i 1949. Slik som rasjoneringskortet til Nils Mathisen viser, ble rasjoneringen av kjøtt, kaffe og sukker først avsluttet i 1953. Rasjonering av tekstiler varte helt til 1954.

HAN MALTE HENNE INN I ET MALERI

Serine og Reidar lekte mye ved Aasbekken-balanserte på turbinrøret og lekte i sagflisen på Saga. Serine hadde sine faste runder på gården og var flittig gjest inne på kjøkkenet hos frua, i fjøset, smia, gartneriet, stallen eller på pensjonatet. Der lagde de seigmenn og sjokolade. Hun slo følge med gamle Fearnley og hundene hans fra Sagbrakka til gården og sang og underholdt ham. På gården ble hun også malt inn i et bilde av Henrik Sørensen. Antona fikk 100 kr av ham slik at han fikk male datteren inn i bildet med hester.

Bak utedoen vokste det villjordbær. Store fine

Petromaxlampe

Singer symaskin

Nils Mathisens rasjoneringskort

27

Reidar og Serine utenfor Sagbrakka 1951.. Gynghehesten var opprinnelig gitt i gave fra tante Margit til Henny i 1944. Denne gynghehesten ble også til stor glede for Reidar. Her har Serine lånt en gitar, og Reidar spiller munnspill.

bær. Serine fryktet at de hadde tatt smak og lurte Reidar til å spise de bærene for å få ham til å fortelle om de smakte bæsj. Men, etter at Reidar hadde prøvesmakt og godkjent, spiste hun også bæra.

Serine feiret 3 årsdagen sin i 1944 og 11 årsdagen i 1952 før de flyttet derifra. Reidar skulle bli 9 år.

sauer, kyr, geiter og hester.

«Jeg hadde ikke hester (kamskjell)», forteller Kirsten, «de var vanskelige å få tak i».

Om man fant dem, var de som hadde «snuten» til høyre hoppa og de som hadde «snuten» til venstre var hingsten.

Les mer her: Skjell.pdf (Nibio)

LEK OG MORO I STORBUKT

I Storbukt hadde Løkjordabakken, fjæra og elva vært lekeplassene. Der lekte de med skjell – hesteskjell, kuskjell og hjerteskjell. Hva slags skjell art, fasongen på skjellet, størrelsen og hvilken vei «snuten» på skjellet vendte, bestemte hvilket dyr det skulle være i leken. I uminnelige tider har ungene som bodde langs kysten lekt med skjell og det de ellers fant i fjæra, slik som ungene på innlandet lekte med kongler og pinner, blader og blomster. Minner om lek med skjell hadde Antona og vår verdde/nabo Kirsten Ravdna i Storbukt. Kirsten hadde to eldre søstre. De kunne leke i timevis med «reinflokker». Om hun ikke fikk rein-skjellene ville hun ikke være med i leken. Hun fikk dem. De lagde hus til folk og dyr. Det var mange forskjellige dyr-høner,

Kartutsnitt fra Seiland - Kultur og natur - På sporet av Árahávdi

Var det varmt om sommeren, badet de i elva. Selv om det var varmt i lufta, var elva iskald, men ingen klaget. Om vinteren sto man på skøyter borte ved Storelva og man gikk helt opp til Storfossen. John hadde skøyter som gikk i arv til de mindre, men de brukte ikke Henny. De var bestandig alt for store, men det var gøy å stå på skøyter for alle de andre. Henny forteller at hun var glad i å stå på ski – det lå liksom latent i henne. Alle hadde ski, men også her gikk ski i arv fra unge til unge. Det med skigåing var noe alle hadde gjort hver søndag i alle år. Ikke i den mørkeste perioden om vinteren, men med sola kom aktivitetene.

LEK OG MORO I HAKADAL

Annveig og Henny hadde vokst og blitt eldre da de kom til Hakadal. Henny var 11-12 år og Annveig var 12-13 år i den tiden de bodde der. De hadde fått nye interesser og fikk mange venner på skolen. Mange av de venninnene var allerede med i forskjellige barne- og ungdomsforeninger. Gjennom kirka ble de med i «Yngres». Å være tilknyttet kirka var en del av Annveig og Hennys tidligere liv i Storbukt. De var vant med at det kom emissærer som prediket på norsk, samisk og finsk(kvensk). Deres foreldre brukte hjemmet som møteplass for kristen samling. Det var stas å være med i

Henny og Annveig en mai-dag i 1945.

«Yngres». De var på turer i ferier, slik som i påsken og hadde samlingene ute i naturen.

Slik som i Storbukt/Stallogargo, var det også i Hakadal populært å ha minnebok. Sist de 4 søstrene skrev ned sine tanker i en venninnes minnebok, var evakueringsdagen, i maskinrommet på D/S Bodin.

«Når freden kommer tilbake til jorden, så vender du nok tilbake til Norden» skriver en av dem.

HUN SVERMET FOR TIDEN MED SPORTSFISKER SØRENSEN

I Hakadal fikk Annveig minnebok og venninnen Ruth Bekkedal hadde en fra før. I minneboka, har Annveigs venner og mange av slektningene rundt henne svart på hennes spørsmål og skrevet ned sine tanker. Hva likte de? Hvilke framtidsdrømmer hadde de? Her ser vi at Lilly ble kalt «Liss» og «Liss-mor». Annveig og Henny sammen med jenter fra Hakadal i «Yngres».

Ragna ble kalt «Vesla». John ble kalt «Lille-gutt» og vår Kåre ble kalt «Laffen». Ved å lese alles tanker om sin samtid og framtid, synes

Forside Annveigs minnebok

Lilli og Kirsti utenfor Sagbrakkal i 1945

det godt at vi vet lite om våre slektningers ungdomsliv. John likte Pølsemakerfilmen, en norsk filmkomedie fra 1941. Kåre spilte to-rader, et lite trekkspill. Han likte å spille «Kom i kostervals» og ønsket å bli musiker med tiden. Noen mente de hadde sangstemme, andre ikke. Kåre likte morens navn, John gammelbestefar sitt. Noen hadde kjæreste, og andre hadde ikke tid til det. Lilly svermet ikke denne måneden, men i forrige måned svermet hun med «sportsfisker Sørensen». Hun likte også best påsketiden og tiden etter sommer før høst. Ragna likte fransk. Lilly liker å danse foxtrot og John liker vals. Det er en gave til vår generasjon at Annveig har tatt vare på minneboken sin i nesten 80 år. Den har blitt et tidsvindu for oss å glede oss over.

Vi har foto av alle minnebøkene og ser at jentene sitter 24. januar 1945 sammen med Ruth og skriver i hennes minnebok. Ragna, Lilly, Annveig og Henny deler gode tanker om og til hverandre.

Etter at de flyttet til Oslo, var det en kjent sak at Henny trente og ville bli god i det hun holdt på med. Hun både syklet og gikk på ski. Den

første sykkelens hennes kostet kr. 250 (dagens valuta kr 6549). Ganske dyrt, men det var veldig vanskelig å få tak i en brukbar sykkel etter krigen. Søsteren Petra, jobbet på Vel Vask sammen med en ung mann. Hun engasjerte denne unge mannen som personlig trener til søsteren. Et helt år trente de sammen, og han pushet henne til stadig bedre resultater. Bland annet syklet de til Elvåga i Østmarka fra Sagene. På denne tiden syklet både hun og Lilly jevnlig til Hakadal fra Oslo.

DET SAMISKE I HVERDAGEN

Antona var som sin familie, sjøsame fra Storbukt. Det samiske språket var hennes hjertespråk og helt naturlig å fortsette å bruke, selv om språket rundt henne var norsk i Hakadal. Rolf var samisk og kven av finsk herkomst. Hans far som også ble tvangsevakuert samtidig fra Stallogargo, var norsk og finsk språklig. Moren hans var av sjøsamefamilie fra Sørøya med skoltesamisk bakgrunn.

Slik Antona og hennes familie hadde kommunisert i Storbukt i hjemmet, fortsatte hun med overfor datteren Serine og sine folk når de møttes. Hennes far, eldre søsken, naboer og venner fra Kvalsund var samisktalende den gang i tillegg til norsk. I Storbukt var samisk bygdas felles språk. Serine var to-språklig som liten, men bare med moren og hennes folk. Faren snakket ikke samisk. Som eldre dame husker Serine ennå samiske ord og sanger fra barndommen. Etter hvert som hun

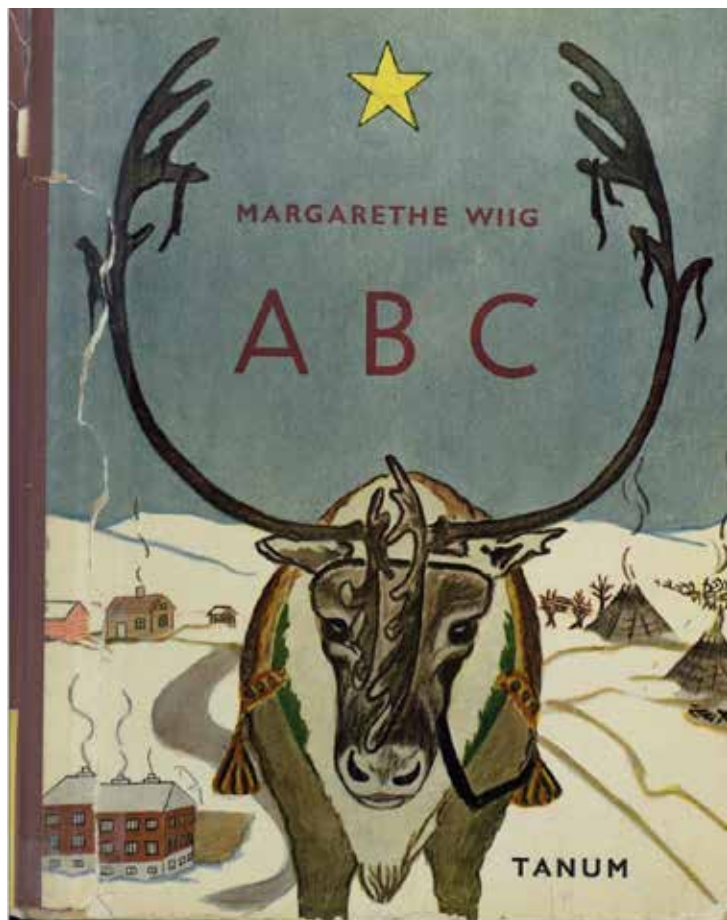
begynte på skolen innhentet fornorskningen også henne. For Antona og hennes eldre søsken forsvant aldri det samiske språket. De hadde det med seg alle sine dager.

I 1951 kom en samisk ABC av Margarethe Wiig. Denne læreboka ble til stor glede og inspirasjon også for slekta vår. Gjennom flere generasjoner har den vært i bruk. Ovvttas skriver at man kan beskrive den tospråklige ABC boka til Margarethe Wiig som den viktigste i samisk lærebokhistorie. Boka er tospråklig med parallelle tekster på norsk og nordsamisk. Boka var kontroversiell da den kom ut fordi mange mente at samiske barn bare skulle lære norsk og ikke samisk.

Sagbrakka ble et samlingspunkt for slekt, venner og naboer fra Kvalsund. Alle de som hadde evakuert så langt sør som til Oslo, sto sammen og dro veksler på hverandre.

Serine i pesk

Samisk ABC

Les mer om kvenfolket:

Kainaun Institutti – Kvensk Institutt – Et nasjonalt senter for kvensk språk og kultur

Vadsø museum – Ruija kvenmuseum | Varanger museum

KVENROSA

I Rolfs oppvekst valgte foreldre å snakke norsk til barna. Slik forsvant både det samiske og det finske språket for hans del. Men det skulle vise seg at herkomsten glemte han aldri. Rolf likte å snekre, lage og utvikle bruksgjenstander. Hans bumerke var en seksarmet stjerne. Den smidde og sved han inn i det han laget. Da kvenflagget ble annonsert i 2009, ble det en meget sterk opplevelse i hvert fall for Marit – datteren. Kvenrosa faren hadde brukt og vist i sine arbeider i alle år, var sentral i flagget. Rolf var død, men gjennom arbeidene sine fortalte han meget tydelig at han visste hvor han kom fra, og var stolt av det.

Kaffefilterholder med utskåret kvenrose

Rolfs far snakket både norsk og finsk hele sitt liv. I Storbukt og Stallogargo hadde han brødre og naboer som var finlendere/kvener. Når de møttes, snakket de finsk.

DET BLE FRED, 5 ÅR MED KRIG VAR OVER

I mars 2022 var Marit en tur i Hakadal på besøk hos Ruth Bekkedal. Ruth gikk i klasse med Henny og hennes framtidige mann Øyvind gikk i klasse med Annveig. Hun husker fredsdagen tirsdag 8. mai 1945. Det var en vanlig skoledag. Gjennom hele krigen hang det et stort bilde av Quisling i gangen på skolen. Deres lærer var Frøken Rogne. Denne tirsdagen fikk hun alle elevene med ut i gangen. Hun tok bildet ned og de brant det ute. Dette synes Ruth var spesielt og hun lagret dette minnet og delte det med Marit.

Vi har noen bilder av Rolf Johansen med Reidar i stripe seletbukse. De bildene er tatt tirsdag 8. mai 1945. Alle søsknene dro til Oslo-til og med Annveig. Henny måtte bli i Hakadal denne dagen. Hun fikk ikke reise inn til Oslo. Hun syntes det var så urettferdig og gråt sine bitreste tårer. Det skilte bare et år på henne og Annveig. De som ikke dro til byen, var nede på Elvetangen den dagen. Det var et stort arrangement der på idrettsbanen. Erling Myhren og Henny bekrefter det.

Avskjed med Hakadal

Sommeren 1946 flyttet bestefar Mathis, tanter og onkler ut av Nord-Mørk. Bestefar, broren Ola, Kåre, John og Mathias dro nordover. De ville bygge opp huset og hjemmet i Storbukt. Det ble det lite snakket om. Dette var noe de to yngste døtrene Annveig og Henny ikke fikk med seg. De hadde fått plass på fete-tur til Danmark-til Brønderslev slik som sommeren før. Mens de var der, dro faren og brødrene. Vår familie tenkte nok den gangen at det var for usikkert å ta med døtrene nordover. I dag vet vi at det kun var de voksne mannfolkene som fikk tillatelse til å dra.

MORA VAR DØD OG PLUTSELIG VAR FAREN OGSÅ BORTE

Annveig har tatt vare på en del korrespondanse fra sommeren 1946. I et brev hun skrev til sin vertsfamiliemor 1. juli, mens hun er i Danmark, forteller hun at faren og mannfolka har dratt og at søsteren Henny også drar nordover med søsteren Ragna i august. Det er antagelser fra vår side, men vi tenker at Annveig og Henny nok hadde sett for seg at de skulle reise nordover med faren og brødrene. Mora var død og nå var faren dratt. Dette ble skikkelig traumatisk. Ifølge brevet fra Annveig ble det tur på Henny sammen med John, Ragna og deres tante Margit.

Det var bare tog og Hurtigruta som kunne frakte mannfolkene hjem igjen. Det var 6

kriterier som måtte innfris før de kunne starte på reisen nordover.

- De måtte ha tillatelse fra ordfører i hjemkommunen.
- Bevis om at de hadde tak over hodet ved ankomst hjemstedet
- Helseattest
- Bevis på betalt billett
- Plan over reiseruta
- Vise til at de hadde hatt riktig nasjonal holdning under krigen

De tok tog til Trondheim fra Oslo-Østbanen. 16. juli i 1946 var de i Trondheim. Hos «Flyktings- og fangedirektoratet i Trondheim» ble det tatt skjermbilde av lungene og gjort generell helsesjekk av hver enkelt. Vi har John Mathisens hygienekontrollbevis.

Onkel Johns skjermbildekort

Andre verdenskrig etterlot et omfattende flyktningproblem i Norge som i Europa for øvrig. Flyktnings- og fangedirektoratet ble opprettet høsten 1945 for å ordne opp i det kaoset krigen hadde skapt. I Norge skulle man forholde seg til rundt 350 000 forflyttede mennesker (tyskere i Wehrmacht ikke medregnet). Utenlandske fanger i Norge skulle repatrieres til sine hjemland, norske fanger i utlandet bringes hjem. Dertil kom alle de innbyggerne som var tvangsevakuert fra Nord-Norge (Arkivverket).

Hurtigruten brakte dem videre nordover. Det var forbudt for kvinner og barn å dra så tidlig etter freden. Myndighetene hadde vurdert at minefaren var for stor. Sivil ulydighet ble en utfordring. Det er dokumentert at 40 % av de evakuerte fra Finnmark reiste hjem allerede første sommeren etter krigen, og ved utgangen av 1946 hadde omkring 90 % av befolkningen returnert til hjemplassene.

KONTROLLBOKA VED HJEMREISE

De tvangsevakuerte var blitt utstyrt med kontrolldokumenter, som fungerte som et identitetsbevis som ga rettigheter til økonomisk støtte. Krigshistorien fra Nord-Norge er derfor svært aktuell også i dag.

Liksom de som ble evakuert fra de områdene tyskerne brente under andre verdenskrig, blir dagens flyktninger utstyrt med kontrolldokumenter, som fungerer som identitetsbevis og gir rettigheter til støtte (Kilde: Arkivverket).

Kontrollboka fungerte som dokument en stund etter krigen. Det er interessant å se at Mathis tok med kontrollboka da han, broren og sønnene dro nordover til gjenreisningen sommeren 1946. I Trondhjem, 16.juli, blir boka stemplet og klarert for utført Hygienekontroll og det betales ut kr. 100 (dagens valuta kr. 2720) til kostpenger på reisen fra Trondhjem til Kvalsund. Da han ankom Kvalsund, fikk han 11.august en «Britisk Gavepakke» i regi av Røde Kors til 4 personer.

FRA 1946 BEGYNTE TO HELT FORSKJELLIGE LIV FOR VÅR STORE SLEKT

En del av familien valgte å leve og arbeide med gjenoppbyggingen i Storbukt, den andre delen ble igjen i Hakadal og Oslo. I Storbukt startet de bokstavelig talt fra bunnen. Bare husmuren og fjøsmuren sto der da de kom nordover.

La de presenning over de gamle murene? Hvordan holdt de varmen den første tida, hvordan kokte de mat?

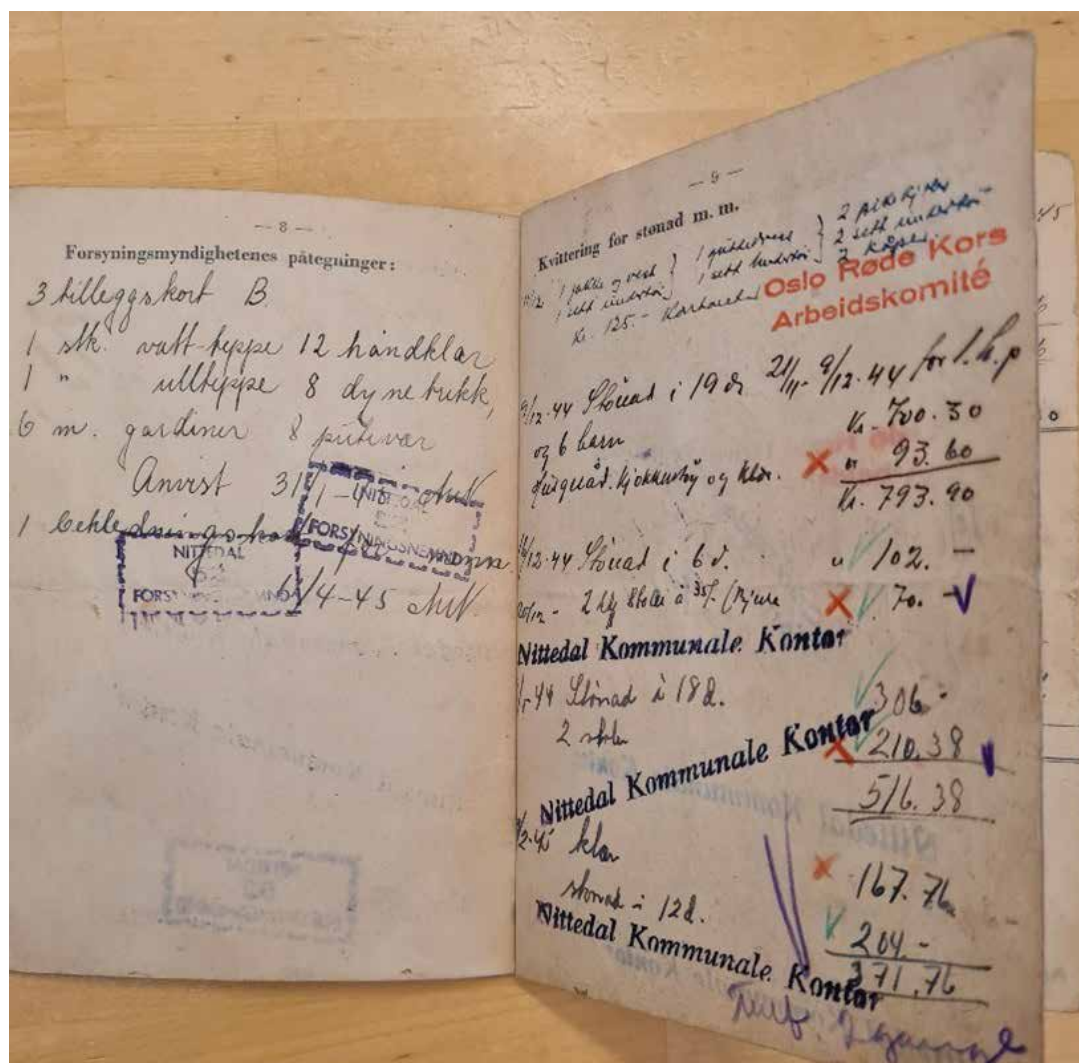
Det ble aldri snakket om hva de opplevde da de kom. Det har blitt fortalt at alle lette etter plank og rekved i fjæra, og at de måtte komme under tak før vinteren kom. Den minste lille porselensfiguren som ble funnet i en brann-tomt, var kanskje det eneste den familien sto igjen med fra tiden før tvangsevakueringen.

(Les mer om gjenreisningen av Storbukt her:

33

Bestefars kontrollbok

Etterkrigstiden i Hakadal

Den lille familien i Sagbrakka bodde i Hakadal i flere år etter at en del av familien reiste tilbake til Storbukt for gjenoppbyggingen. De andre som flyttet fra Mørk, flyttet til Oslo.

Sveive-Grammofonen var det fineste familien hadde i Sagbrakka. Barna lærte teksten og sang med til de gamle slagermelodiene. Det var ikke mye leker, men Serine fikk et piano med 8 tangenter. Det lekte hun alltid mye med. En fin Italia-dukke tante Ida kjøpte til henne da hun jobbet på båt etter krigen, og glansbildene hun fikk av en god nabo, husker hun med glede.

Ruth Forsberg var en god venninne. Fra de begynte i 1. klasse fikk de ri hestene på Aas gård etter arbeidstid. De lærte å stå på ryggen av hestene og lekte sirkusprinsesser. Hestene skulle på beite etter arbeidsdagens slutt. Når jentene hadde trent nok, åpnet de grinden, og hestene fikk beite.

I 1948 fikk Serine ski – hun gikk til skolen hele året. Til fots og på ski. Skiene var bitte små og korte. Hun var ikke så lang selv og trengte ikke lengre ski. Disse skiene var det hun brukte vinteren 1948-49 i bakken og imponerte alle gutta med hvor langt hun kunne hoppe.

En ny verden åpnet seg for henne da hun var 7 år og fikk begynne på Turnhallen i Oslo. Da måtte hun først ta toget fra Hakadal stasjon til Grefsen og trikken videre. Det var gøy å reise med toget alene til Grefsen. På Hakadal stasjon var det ganske høyt opp til billettluke. Hun hadde prøvd å få kontakt med han som solgte billetter, men han

Serine på ski

Mathisen-søsken bosatt i Oslo kom ofte til Hakadal på besøk. Bak: Lilli og Ragna. Foran fra v. Petra, Sylva, Nils og Ester

Den lille familien i Sagbrakka, fredsdagen i 1945

hørte ikke at hun slo i vegg. Andre passasjerer gikk på en plate og fikk en billett. Ja, da kunne hun også gjøre det slik. Toget betalte hun med en vektbillett. Denne billetten viste hun til konduktøren, han klypte i den, smilte og lot henne reise til Grefsen for en vektbillett. På toget sang hun gamle slagere og underholdt passasjerene fra Hakadal.

Vektbillett
bakside

Vektbillett forside

Trikken kostet 5 øre en vei. Dette vet hun fordi hun ga 10 øre og fikk 2 -5 øringer tilbake ved en anledning.

-tror du ikke jeg kan telle, kanskje, sa hun til trikkekonduktøren.

Han måtte pent ta den ene 5 øringen tilbake.

Hun lærte å gå veien fra Østbanen til Turnhallen. Hun følte seg trygg og kom seg lett rundt i byen.

1950 var et tungt år. Serine kom hjem til jul etter lang tids pleie på Midtstuen i Oslo, en avdeling av Akershus fylkessykehus. En innbydelse for å se «Reisen til Julestjernen» lå og ventet på henne i Hakadal. Tante Vesla og onkel Tor Graff ville ha henne med på teater i Oslo. Det var en opplevelse og en kjempeoppmuntring i sykdommen. Da hun satt der, full av inntrykk og lykkelig over en stor opplevelse, bestemte hun at neste gang denne forestillingen ble satt opp, da skulle hun være med i forestillingen. Det ble sånn. Det skjedde i 1954. Fra nå av og framover til i 1961 var det ballett

3 ganger i uka. Det var en dyr hobby. Hun hadde talent og Rita Tori som var hennes pedagog, ville hjelpe henne fram, ga henne stipend og tok bare betalt for øving en gang i uka. Hun øvde flittig og var med på nye oppsetninger hvert år på hovedstadens mange teaterscener. Balletten ble senere i livet Serines yrkeskarriere i Sverige. Hun ble rett og slett headhuntet til Cramer-balletten i Stockholm.

HELSEUTFORDRINGER OG HELSETILBUD

Reisen til Julestjernen (1954). Nationalteateret.
Serine (13) i rollen som snødronning.

Rolf Johansen og Lilly Mathisen var ikke før kommet tilbake fra Finnmarksturen i 1947, så ble Antona lagt inn på Rikshospitalet med ny hofteoperasjon. Lilly ble i Sagbrakka og stelte for Rolf, Serine og Reidar mens Antona var på sykehuset en del av det første året. Hun ble operert i 1946-47 og lå et helt år på Rikshospitalet i Oslo. Dette var før Serine begynte på skolen i Hakadal. Da måtte Serine bo en stund hos slekta i Treschousgate i Oslo. Reidar bodde på en bondegård i Hakadal. Nok en gang ble verden satt på hodet, men slekta var der, slo ring rundt den lille familien og hjalp med alt de kunne. Serine var ofte på sykehuset og besøkte Antona. Der sang hun og fortalte om alle englene hun så. De var hennes følgesvenner. De voksne snakket mye om Antona og sykehusoppholdet. Serine var redd moren skulle dø og at hun måtte bo i Oslo for alltid.

OSLO-OPPHOLDET TOK SLUTT OG ANTONA KOM TILBAKE FRA RIKSHOSPITALET

Antona på Rikshospitalet

Så kom tiden for at alle kunne flytte hjem til Sagbrakka igjen. Der var det fremdeles ikke innlagt vann eller strøm. De hentet vann fra Aasbekken i to bøtter, og det var utedo. Antona hadde en lærskinne som støttet låret og skinnleggen da hun kom hjem fra sykehuset. Snøret måtte strammes innimellom når det løsnet. Serine på 7 år greide ikke bestandig å hjelpe med å stramme. Da kunne ikke Antona gå, og Serine måtte gå alene for å handle. Man fikk ikke husmorvikar på landet, men i byene var det husmorvikarordning. Da var det godt å ha

slekt. Lilly, Antonas yngre søster var til stor hjelp. Etter at Antona hadde hatt sin sjau med operasjon og lang rekonvalesens, var det Rolf sin tur. Han hadde fått tuberkulose og var lenge blåsepasient. I et år var han på Glitre sanatorium i Hakadal.

HUNN SKOLE PÅ GJØVIK

Etter som Reidar vokste, så Antona at han ikke utviklet seg slik datteren hadde gjort. Leger sa direkte til Antona at det var henne

Serine og Reidar skoledag

BLÅSING

Blåsing ble brukt i behandlingen for tuberkulose fra ca. 1900. Luft ble blåst inn i hulrommet i brystkassen ved hjelp av en hul nål stukket gjennom brystveggen. Undertrykket som holder lungen oppe blir borte og lungen kollapser. Syke lungedeler faller lettere sammen enn friske. Den betente lungedelen fikk så ro til å kunne gro.

Rolf fortalte at de satte 250 nålestikk i skulderen hans. Det kan ha vært i 1947. Han fortalte at Tuberkulosen enten kom av at han hadde frosset på evakueringsbåten da han lå på kullsekkene sørover, eller ganske enkelt ble smittet på båten. Eller kanskje han hadde blitt smittet da han var i Altabataljonen under kampene i Narvik i 1940?

selv det var noe galt med. Da Reidar var 4 år, ble det sagt fra legehøld, at fosteret, under graviditeten, ikke hadde tålt påkjenningen og stresset med deportasjonen i 1944. Han hadde fått en hjerneskode og ble erklært utviklingshemmet. De anbefalte foreldrene å ha han på institusjon, men da sa de høyt og tydelig nei – sønnen ble likestilt med de andre barna i familien og slektas barn for øvrig. Antona og Rolf skrinla alle planer om å dra nordover til Storbukt. Sønnen ville aldri fått det samme tilbudet eller utviklingsmuligheter i Kvalsund som i Oslo.

I 1951 var Reidar kommet i skolealder. Han var blitt 7 år. Det ble ikke Hagen skole på ham. Reidar begynte på Hunn skole på Toten, en skole for barn med spesielle behov. Skolen lå ikke så langt unna Kapp, der tanten Ester og onkelen Rolf Hojem bodde. Han likte seg over hode ikke på denne skolen. Ledelsen var unødige strenge. Ungene ble stadig kjeftet på og Reidar forteller at de ble satt inn i et skap under trappa om de hadde gjort noe galt. Han bodde på internatet og har enda i dag, 72 år etter bare vonde minner fra den tiden. Når det var fullt belegg, var det 50 elever der. Elevene bodde på skolens internat, fordelt på flere saler. Opptil 26 gutter sov på samme rom, gjennomsnittsalder var på 10-11 år. Reidar var ofte på Kapp hos tanten og onkelen. Han ble hentet på besøk i helgene, og de var ofte på besøk på Hunn. Reidar var et skoleår på Hunn. Da flyttet familien til Oslo.

Etterkrigstiden i Hakadal og Oslo

38

Da Henny, Annveig og Lilly kom fra Danmark sommeren 1946, hadde faren reist nordover. De to yngste skulle bo hos Petra-en eldre søster og hennes mann Dagfinn Jensen, som straks etter freden hadde flyttet til Oslo fra Kirkenes. De hadde fått leie leilighet i Treschowsgate. Leiligheten var på 41 kvadratmeter. Stue 16 kvm, soverom, kjøkken og bad med vannklosett og badekar. En Saxo-divan i stua, to skapsenger, en barneseng og store lenestoler som kunne settes mot hverandre og bli til en seng på soverommet. Til enhver tid kunne 6 personer bo fast her, i tillegg til alle de som manglet hybel eller trengte ei seng.

Ida leide en hybelleilighet rett over Edderkoppen teater på St. Olavs plass. Da var hun stuepike og jobbet på Forbundshotellet. En stund var hun uteseiler på forskjellige skip som blant annet gikk på Middelhavet. Da hun kom hjem giftet hun seg med Kåre Stenanger. Hun fikk jobb på Restaurantvaskeriet hvor hun arbeidet i mange år.

Nils Mathisen, etter krigen i Oslo

Sylva, Olaf og Kirsti flyttet først til Nittedal og senere til Hauketo. Sylva jobbet alle år i restaurantbransjen. Nils bodde tidvis hos Petra og Dagfinn Jensen i Oslo, og Ester og Rolf Hojem på Kapp. Nils var påført en skade under krigen som gjorde at han var mye syk. Han hadde en jobb på Hjula veverier. Når han ikke arbeidet eller orket å kle seg opp, pyntet han seg gjerne og gikk alltid med hatt – en skikkelig kjekk, flott bymann. Dessverre døde han bare 34 år gammel i 1953.

Søsteren Ester hadde truffet sin Rolf Hojem i Kirkenes. Hun fikk fagbrev i søm og de to flyttet inn i en leilighet i Theresesgate 21 på Bislett. Ragna fikk hybel på Ormøya og jobb hos Norsk Esma som produserte takvarmeplater. Hun jobbet på dagtid, studerte på kveldstid og syklet mellom Oslo og Ormøya. Ragna tok realskolen og gymnas som privatist og gikk ut som russ samme år og fra samme skole som Kong Harald våren 1955. De tre søstrene Ragna, Annveig og Henny ble etter hvert lærere. Lilly fant seg hybel i et pensjonat på Helsefyr i Grenseveien. Fordi hun hadde praksis fra gartneriet på Aas gård, fikk hun jobb i blomsterbutikken hos Olsens Enke på Frogner. Hun traff Olaf Tandberg. De giftet seg og hun gikk inn i mannens bedrift på Tromøya utenfor Arendal.

John gikk ut av Hagen skole og ble konfirmeret i Hakadal kirke i 1945. Smilet og det gode humøret var hans varemerke. Han flyttet også til Treschowsgate, men reiste fram og tilbake mellom Oslo og Storbukt om somrene, og hjalp faren med slåttearbeid og fiske i Storbukt. Han var arbeidsom, tok militærtjenesten og det arbeidet han fikk, om det var på et røykeri, på Hjula veveri, i vegvesenet, ved jernbanen eller i Posten. Det ble også noen år til sjøsbåde innenriks og utenriks. Det manglet bare noen måneder på at han kunne fått sjømannspensjon.

Høsten 1946 begynte Annveig på "Katta" -Katedralskolen i Oslo. De tok inn landsungdom og hun hadde enda adresse i Hakadal. I fritiden spilte Annveig på 3 håndballag – Skolelaget til Oslo Katedralskole- Merkantil Trygg

og Nordlandsgutten/Nordlendingenes forening. All tid gikk til håndball. Det ble mer trening enn lekselesing. Det var alltid en unnskyldning for ikke å kunne gjøre lekser:

-Nei, nå er jeg ikke i løperekka,

-Nå er jeg keeper, så nå blir det roligere.

Annveig kunne brukes både i løperekka og som keeper, hun var både rask og uredde. Senere flyttet hun inn hos Ester og Rolf i Theresesgate 21 og gikk på Haagaas ettårig artiumkurs på Frogner skole. Hun gjorde seg ferdig på et år, og sto. Det hadde vært tungt, men hun besto og var veldig fornøyd selv. Ved Sagene lærerskole tok hun det pedagogiske sommerseminaret og så gikk turen videre til Os ved Bergen og eksamen ved Statens lærerinneskole i husstell. Hun var bare 19 ½ år og var blitt landets yngste utdannede skolekjøkkenlærerinne.

Avisutklipp om Annveig

Henny begynte på Bjølsen skole i Oslo. Søsteren Lilly fulgte henne til den første skoledagen. De to yngste søstrene Mathisen tilpasset seg livet i Oslo. De var midt i ungdomsårene og begge to hadde stor glede av sport og idrett. Henny ga alt når det var konkurranser i sport, slik som ski og sykkel. Jentene i klassen pleide å gå på skøyter. Var det noe Henny ikke spurte om penger til, så var det det. Ikke turte hun og ikke trodde hun at det var noe gøy å gå på heller. De hadde hatt skøyter i Storbukt, men nei. Venninnene maste. En gang ble hun med på lånte skøyter. Det var ingen

Henny og Lilli, nettopp ankommet Sagbrakka på sykkel fra Oslo

suksess. Etter det holdt hun seg til ski og sykkel.

I 1953 var Henny russ. Hun forteller at hele russetida var sørgelig. Hun orket ikke være med på noen fester og ting som russen gjorde. Hun var bare med på det hun måtte. Nils, broren, var syk og det satte en demper på hele feiringen. Denne sommeren dro Henny til Lillehammer og gikk på et pedagogisk sommerkurs. Hun hadde fått jobb i Finnmark.

18. august 1953 begynte hun som lærer i Kvalsund på Halsen skole.

SLEKTA VAR VIKTIG

Hver helg kom slekta til Sagbrakka- det ble redd opp flatseng på gulvet. Sagbrakka forble en naturlig møteplass for den slektskjære familien i alle etterkrigsårene.

Slektsbegrepet i samisk kultur er spesielt og ganske ulikt det norske. Våre mødre sa det var nært slektskap inntil 5 ledd. De ikke bare sa det, men praktiserte det. Det har gitt mange av oss «Babyboomers» en genuin sterk slekts-plattform å vokse opp på.

Etter krigen var nettverk viktig. Noen kjente alltid noen med en ekstra seng eller bekjenskaper som ga arbeid og dermed bedre økonomi. Enslige måtte nøye seg med en hybel, eller være inne-boende

hos fremmede i en større leilighet. Man måtte være gift for å bli tildelt leilighet. De fleste i vår slekt som var i «den stille generasjonen» var enslige unge. Gerner, som var en av dem, forteller om da han fikk seg kjæreste. De bodde litt hos forskjellige slektninger i over to år før de giftet seg og fikk leie en liten ett-roms leilighet i Toftes gate 59 på Grünerløkka for kr 29,50 i måneden. Ikke bare måtte de kjøpe møblene utleieren hadde satt i leiligheten, men også kjøpe sykler til ungene hans. Han fortalte også at de tok imot slekt og venner til overnatting slik han selv hadde blitt tatt imot da han trengte hjelp.

**Babyboomere (etter engelsk baby boomers) er et begrep for generasjonen født i årene etter andre verdenskrig fra og med 1946 til rundt 1964. Generasjonen har navnet fra den såkalte babyboomen, en periode med økte fødselstall i etterkrigsårene.*

*** Den stille generasjonen refererer til personer født mellom 1928 og 1945. Denne generasjonen er kjent for å ha vokst opp under den store depresjonen og andre verdenskrig, og de er ofte assosiert med tradisjonelle verdier og en tendens til å følge samfunnets normer. De kom etter krigsgenerasjonen og før babyboomerne, og de har hatt en betydelig innflytelse på samfunnet.*

Andre slektninger forteller om trangboddhet i tyskerbrakkene på Sognsvann. Kate og Trygve Høydahl sin brakke nr. 9 lå litt nedenfor der Sognsvannsbanen er i dag, omtrent hvor Svømmehallen til Norges Idrettshøyskole ble bygd. Det var flere brakker i området. I flyktningebrakka bodde russere, jugoslaver og andre utenlandske. Det var folk som hadde vært fanger i Norge under krigen og som ventet på å reise hjem til sine respektive land. Det er Kate og Trygves eldste sønn John Edvard som forteller:

«Når slektninger og venner fra Kvalsund kom til Oslo, tok de inn i brakke 9. Hele høyre sida av brakka var vår. Vi hadde kjøpt den selv. Far lagde egen inngang på vestsida av brakka. Besteforeldrene mine, Nils og Nico Kristiansen, bodde der sammen med oss helt til sist på 50-tallet. Vi gravde brønn og fikk vann inn. Med håndpumpe ble vannet pumpet opp i en 200 liters sirupstønne vi hadde plassert på loftet. Slik hadde vi trykkvann. Å fylle tanken var noe vi unger gjorde hver kveld. Vi hadde ikke do inne. Over en liten bekk lagde far utedass. Vaskerom med dusj og vask hadde vi, til og med vaskemaskin. Men klærne måtte skylles i Sognsvannsbekken. Her i brakka ble jeg og mine 2 brødre født. Jeg var 14 år da vi flyttet derfra til en leilighet på Sinsen.»

TYSKERBRAKKER PÅ SOGNSVANN

Tyskerbrakke nr. 9, Sognsvann, hvor etterkommere etter våre oldeforeldre bodde.

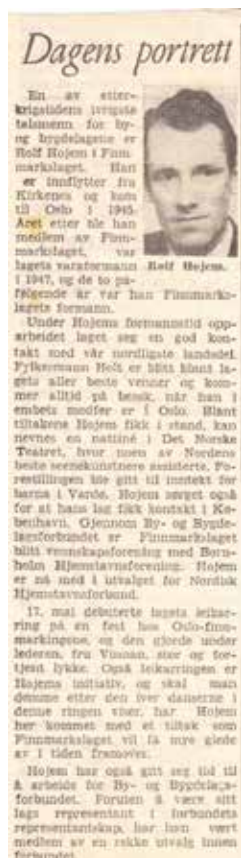
Utedo og verksted ved tyskerbrakke på Sognsvann. John Edvard ved døra.

Mange folk sør for «Lyngen-linja» hadde en oppfatning om at de som var evakuert fra Finnmark og Nord Troms, var tyskervennlige. Lite informasjon fra myndighetene om at de evakuerte var deportert, gjorde at mange av de tvangsevakuerte ble møtt med stor skepsis.

FINNMARKSLAGET

Laget ble stiftet i januar 1940 av en gruppe studenter som lengtet hjem. Under krigen lå laget i dvale, men i 1945 vokste laget og fikk stor betydning for evakuerte finnmarkinger.

Også her engasjerte vår slekt seg. Både Rolf Hojem som var gift med Ester, og Dagfinn Jensen som var gift med Petra, var foremenn i laget i en årrekke. Slegt og venner fra Kvalsund hadde en sosial plattform å møtes på. Her fikk de høre nytt fra hjem-plassen og treffe folk de ikke hadde sett eller hørt fra siden før tvangsevakueringen. I dag har laget nært 700 medlemmer og er det største og mest aktive blant by- og bygdelagene i Oslo.

Artikkelen med Rolf Hojem, Finnmarkslaget

RAGNA RINGDALS DAGHJEM

Innvielsen av Ragna Ringdals daghjem på Åsen gård/Torshov var 10. september 1953, ved prinsesse Astrid.

Reidar fikk plass der fra første dag. I desember 1954 var det 82 barn som fikk et etterlengtet dagtilbud ved Ragna Ringdals daghjem. Reidar og Jorunn Lysø var to av de heldige som fikk dette fantastiske tilbudet helt fra oppstart.

De hadde stor glede av stedet, de ansatte, arbeidsoppgavene, vennene de fikk der og det de lærte i hele oppveksten. Med flere av elevene ble det livslange vennskap.

I begynnelsen jobba han på «kurvsalen» på Ragna Ringdal.

Reidar ble en selvstendig ung mann. Fra «brakka» på Bygdøy tok han bussen til Frogner kirke hver dag. Der byttet han til en buss som kjørte helt fram til skole og arbeid. Moren Antona fulgte ham en gang og etter det reiste han alene. Da familien flyttet til Veitvet, syklet han til jobben. Etter som han ble eldre, jobbet han på flere Vekstbedrifter i Oslo. Han kom seg trygt fram i trafikken med sin kjære moped, både til jobben og i fritiden på besøk til kjæresten Jorunn eller handleturer for tantene.

Reidar på Ragna Ringdal med venner

Reidar lossar bil med kurver

Det var nok en klok avgjørelse Antona og Rolf tok om ikke å dra nordover til gjenreisninga og bo i Storbukt. Vi vet ikke sikkert, men tenker at Reidar fikk et rikere liv og en sterkere utvikling i sør. Alle i den lille familien hadde hatt helseutfordringer i tiden etter freden. Vi kjenner ikke helsetilbudet som var i Kvalsund etter krigen, men at det var bedre i sør er sikkert. Savnet etter hjemplassen og det de forlot var der, men Antona hadde med seg sin kulturarv i hjertet. De evnet å starte på nytt og hun og Rolf la sten på sten og bygde seg et godt liv i Oslo. Språket og kjærligheten til den samiske kulturen levde videre i Oslo med Antona, og hun ble en kulturbærer for hele slekta. Mathisen -søsknene ble tildelt tomter fra eiendommen i Storbukt i 1976. Noen takket ja, og andre takket nei. Antona og Rolf valgte å bygge en hytte der i 1982. Da var de blitt pensjonister, og gledet seg over å kunne ta imot slekta på besøk.

KRIG-FLUKT-FRIHET

På nyåret 2023 fikk Marit epost fra Norsk Folkemuseum med forespørsel om at hennes families historie fra tyskerbrakkene på Bygdøy kunne bli en del av nettutstillingen Krig-flukt-frihet, ved Alta museum. Det var flere samarbeidspartnere i prosjektet kalt «Krig – flukt – frihet. I bagasjen – historier vi deler». Forespørselen resulterte i en artikkel Marit skrev. Denne artikkelen ble en del av utstillingen ved Alta Museum.

Les mer om prosjektet her:

Krig-Flukt-Frihet -
På sporet av Árahávdi

MED MEGET FASJONABEL ADRESSE I EN FALLEFERDIG RØNNE

av Marit Johansen

Tvangsevakuering sørover

Innledning ved Anne Marie Svebak Grimstad og Birte Sandvik, Norsk Folkemuseum.

Små og store lokalsamfunn over hele landet fikk tvangsevakueringa nært innpå seg. De internt fordrevne flyktningene fra Nord-Troms og Finnmark trengte tak over hodet.

Over hele landet ble tyskerbrakker gjenbrukt, som for eksempel til bygningsmaterialer eller som midlertidige flyktningboliger. Rett utenfor hovedinngangen til Norsk Folkemuseum på Bygdøy i Oslo, sto det to slike brakker igjen etter de tyske soldatene. Med ett avisutklipp og tre fotografier deler Marit Johansen (født 1953) sine første barndomsminner, fra nettopp disse brakkene.

Hennes familie ble tvangsevakuert fra Storbukt i Kvalsund. Den lange reisen fra Finnmark gikk først til Levanger, så noen år i Hakadal, før de kom til brakkene på Bygdøy. Til sammen 11 familier, 37 personer totalt, bodde i brakkene mens de ventet på et permanent hjem.

Våren 2020 var Marit Johansen tilbake på Norsk Folkemuseum, der hun lekte

som småjente. Der brakkene sto, er det nå parkeringsplass. Inne på museet kom gjenreisningshusene fra Finnmark på plass i 2019. Marits fortellinger er gode eksempler på at nedbrenningen og tvangsevakueringen i 1944 berørte hele landet, og at dette er en sentral del av nyere norsk historie i dag.

OSLO VAR EN «LEIESTORBY»

Mange desperate familier stod på Oslo leiegårdskontors lister etter krigen, faktisk så mange som 14 000 familier. Man måtte ha hatt adresse i Oslo minst to år på den her tiden for å kunne få kjøpt seg bolig i Oslo, fortalte Marits foreldre Rolf og Antona Johansen. Boligmarkedet var sprengt. All boligbygging hadde stoppet opp under krigen. Oslo var stort sett en leiestorby. Rolf møtte opp på Oslo kommunens boligkontor og «stemplet» i flere år for å «rykke» framover i boligkøen. Målet til Antona og Rolf var å kjøpe egen leilighet i Oslo. Folk flest bodde ikke i egen bolig på denne tiden. Når boliger skulle fordeles, kom barnefamilier og par i første rekke. Enslige kunne se langt etter egen bolig.

Ute på Bygdøy var det stille og fredelig, ikke ulikt Hakadal, og i forhold til storbyen et litt mer landlig miljø. Antonas far Mathis Mathisen, onkelen Ole Mathisen og brødrene John Mathisen, Mathias Mathisen og deres fetter Kåre Mathisen, dro fra Hakadal

43

Marit utenfor tyskerbrakka

Reidar utenfor tyskerbrakka

Marit og farens drosjeskilt

til hjemplassen i Kvalsund kommune og var med på gjenreisninga i 1946. De andre søsknene til Antona bodde litt rundt på adresser i Oslo. Rolfs familie ble tvangsevakuert fra Kvalsund til Hvitsten i Vestby kommune. Der bodde de i noen år før de flyttet til Bygdøy med det samme håpet om å få egen bolig i Oslo.

Over alt hvor det var igjen tyskerbrakker etter krigen, var det vanlig at de ble brukt enten av militæret eller til evakuerte familier fra Finnmark og Nord-Troms som bodde i Oslo. Noen ble også sendt nordover til Finnmark og Nord-Troms for å bli brukt i gjenreisninga. Vi hadde flere slektninger som bodde i tyskerbrakker på Sogn, på det området hvor blant annet Idrettshøyskolen senere ble bygget.

Familien min flyttet fra Hakadal i februar i 1952. Der hadde de bodd i «Sagbrakka» under Aas gård i 8 år. De kom dit som tvangsevakuerte og hadde kanskje ikke tenkt at de skulle bli der så mange år. Valget ble tyskerbrakkene utenfor Folkemuseet på Bygdøy i Oslo. Jeg vet ikke om det var riktig ordvalg å si at de «valgte», det var ikke mye å velge i, men det virket som et godt valg. Den fasjonable adressen ble Dronninghavnveien 1. Min søster Serine Johansen var 11 år og min bror Reidar Johansen var 8 år. Serine ble igjen i Hakadal noen måneder for å gå ferdig fjerde klasse på Hagen skole. Hun bodde hos gode naboer. Det var ikke noe stort flyttelei min familie dro med da de flyttet fra «Sagbrakka» de flyttet omtrent fra like liten plass som de flyttet til.

EPLESLANG OG LEK

Serine forteller de var mye på epleslang. Ikke for å ødelegge eplehøsten, men for å kose seg med de store, de enormt store og gode, eplene som hang på trærne i de store hagene til konsulene nedover gata. Hun og Bjørg pleide å gi eple til sjåførene på Bygdøybussen. De stoppet bussen og leverte sjåføren et eple. De ble glade for det og det ble en daglig hendelse. Konsulen visste det sikkert, men sa aldri noe. En gang slapp det ut av ham i samtale med noen

annen voksen i brakka: - Den store dumme ungen og den lille dumme ungen. Det var nok Bjørg og Serine han mente. Fetter Kjell Vinjor vokste også opp i brakka. Han er født i 1947 i Oslo. Han forteller om epleslang og lek inne på Folkemuseumsområdet.

Vi drev mange ganger og lekte inne på Folkemuseets område. Det var ikke lov, så vi lagde hull i gjerdet. En gang hadde noen sett at vi gikk inn. De var fra betjeningen og de kledde seg ut.

Da vi kom, hoppa de fram fra de gamle husene. Jeg skal si vi fikk fart på oss og lekte aldri der ulovlig noe mere. Ellers var vi på epleslang rundt forbi. Jeg tror at jeg lekte med mine fettere, husker ikke navnet på alle, men at vi lekte sammen husker jeg godt. Det var mye moro med disse gutta. Jeg hadde en god kamerat som bodde borte i det store gartneriet på andre siden.

PÅ MIMRETUR TIL NORSK FOLKEMUSEUM - VÅR LEKEPLASS I OPPVEKSTEN

Fjerde september 2020 var vi invitert til Folkemuseet, mine søsken Reidar og Tone og jeg. Mens de sto ute og ventet på meg, så Reidar de moderne sparksyklene på den andre siden av gata. Han kommenterte de og husket at han hadde hatt en sparksykkel med metallramme og treplating å stå på den gangen vi bodde på Bygdøy. Den kjørte han med opp og ned gata og inne på Folkemuseet. Det var før han fikk sykkel. Han fikk god balanse og da gikk det raskere å lære å sykle senere. Han husket også bussholdeplassen og at han tok bussen herfra til Frogner alene og videre til Ragna Ringdals Dagsenter hver dag. Så gikk vi inn. Vi satte oss på en benk der hvor det en gang hadde stått en vassedam med fontene i midten. Han husket han var mye der, lekte med en båt og koste seg. Friluftsteateret husket han også, der var det leikaring-oppreden. Det var ikke butikk der den gangen, men en kiosk på hjørnet av Dronninghavnveien. Der kjøpte han 10-øres bruspulver. Inne på området var det kafé borte ved Festplassen. Der pleide det være tilstelning 17. mai. Da vi kom til Trøndelagstunet, sto det en traktor der – en Gråtass. Her står det

en Fergusson, sa Reidar. Da vi var på Hillestad på feriekolonien, hadde bonden en slik som vi brukte til arbeidet.

Brakka på Bygdøy, ble det «Sagbrakka» i Hakadal hadde vært: Et samlingspunkt. Selv om det var smått, var det alltid plass til én til. Kom det slekt eller naboer fra Finnmark, ble maten delt på alle og en flatseng ble oppredd på gulvet. I Hakadal fikk de aldri innlagt vann og elektrisitet. På Bygdøy fikk de det, selv om de ellers bodde mer kummerlig. Det å få kjøpt leilighet på Veitvet, løftet livet opp på et nytt plan. Det var rett og slett storartet. Men, det hadde tatt 12 år fra de ufrivillig forlot Storbukt og det store huset der. Min fars familie flyttet aldri tilbake til Storbukt. Deler av min mors familie dro, men mesteparten ble sørpå. Alle slektingene på både min mors og fars side fikk bedret levestandarden betraktelig gjennom 50-tallet. De glemte aldri hvor de kom fra. Lengselen etter Storbukt og Finnmark var der uansett hvor de slo seg ned.

Erling, min fars fetter, sa til broren Trygve:
- Du er akkurat som lusa du, uansett hvilken vei vi snur deg, går du mot nord.

Marit inne i Finnmarkshuset på Norsk Folkemuseum.
Foto: Birte Sandvik, Norsk Folkemuseum

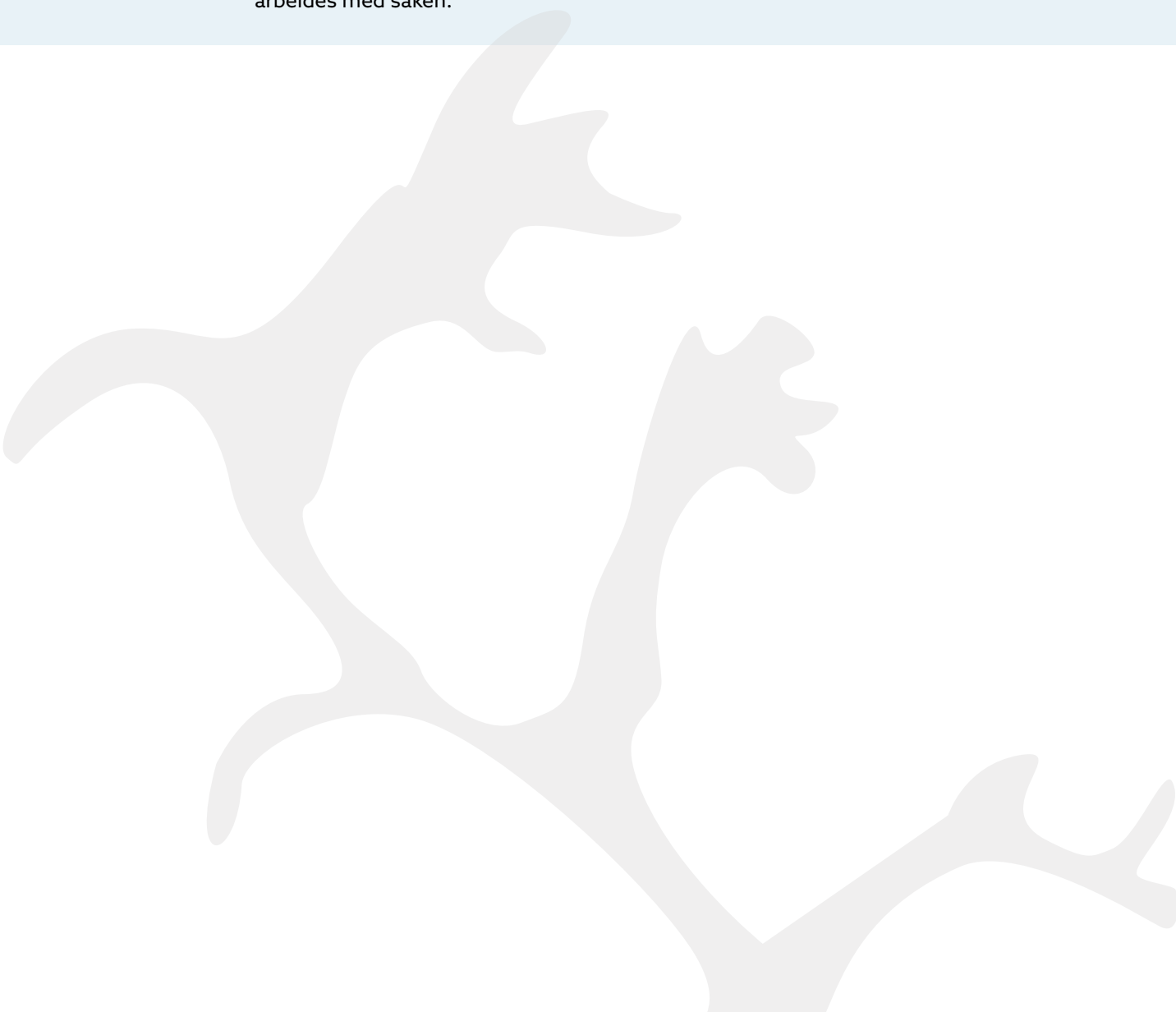
Avisutklipp_Antona_Bygdøy

Rett overfor hovedinngangen til Folkemuseet på Bygdøy ligger to skrøpelige brakker fra krigens dager. De stikker seg sørgelig ut i de naturskjønne omgivelsene. Det er ikke til å unngå at strømmen av turister som daglig passerer stedet, må merke seg de sunnhetsfarlige brakkene der 6 familier fremdeles er nødt til å holde hus.

Verst har det vært å holde rent her, forteller fru Antona Johansen som sammen med sin mann, bror og tre barn har bodd i en av brakkene i over tre år.

Jeg skurer golvene to ganger om dagen, men like lite synes jeg det hjelper. Riktig ille er det når vanntilførselen stopper, og det hender rett som det er. Om vinteren kan vi bruke bare ett av de to rommene våre. Det andre er for kaldt og veggene mugner, forteller fru Johansen. Tilsynsrådet har nylig vært på befaring og i disse dager blir det sendt en inntrengende henstilling om at brakkene blir revet, får Arbeiderbladet opplyst av formannen murmester Arthur Nordlie. Det kan ikke være tvil om at brakkene er fullstendig defekte, sier Nordlie. Eierne av brakkene, generalkonsul Hjalmar Christensen Manholt, sier selv at det er umenneskelig å ha folk boende et sted hvor ikke en gang takene er tette. -Ingen er mer interessert i å få revet brakkene enn jeg. Det skulle vært gjort allerede for fem år siden, forsikrer generalkonsul Christensen Manholt. Men det går ikke å rive noe som helst så lenge det bor familier i brakkene. Det må skaffes leiligheter først.

Ved vår henvendelse til Leiegårdskontoret får vi av kontorsjef Erling Krohn, opplyst at det arbeides med saken.

Helse, uhelse og politikkens betydning etter deportasjonen

Det var ingen traumebehandling på denne tiden, ikke noe traumeteam som tok dem imot verken da de kom fra Narvikfronten, deportasjonen eller krigsfangenskap. Man måtte hjelpe seg selv, og det enkleste var å ikke snakke om det. Mathias Mathisen, Nils Mathisen, Rolf Johansen og hans to brødre Toralf og Sverre Johansen, alle fra Storbukt, var i Altabataljonen som deltok i felttoget i Narvik i 1940. De overlevde de dramatiske månedene i 1940 som merket dem for livet.

Da alt var over, freden var kommet og samfunnet endelig ville hedre krigens helter, fikk Rolf og Mathias sine Deltakermedaljer så sent som i 1995. På 60-tallet fikk Rolf krigserstatning basert på sine opplevelser under kamphandlingene på Gratangsfjellet og den uhelsen det påførte ham i årene etter krigen. Men det var først etter mange års kamp.

Torfinn Jensen

Petra og Dagfinns sønn Torfinn som da gikk i 1. klasse, ble påkjørt av en tysk lastebil på vei hjem fra skolen, og døde. Dagfinn fikk fri 2 timer for å bli med i begravelsen. Han ble fulgt av to tyske vakter. Senere samme år ble han og to andre fanger fra Kirkenes sendt sørover til Tyskland der han satt i forskjellige konsentrasjonsleirer. Det var hardt arbeid og ekstremt dårlig ernæring i de drøye to årene fangenskapet varte. Trygve Bratteli sin bok «Fange i natt og tåke» beskriver godt hvordan fangesystemet begynte å kollapse i løpet av 1944. I denne perioden fikk Petra veldig god hjelp av familien sin fra Storbukt. I tur og orden fikk hun søsken på besøk for å hjelpe seg. Vi har bilder av Nils, Ester, Lilli og Ragna fra denne tida mellom 1942 og 1944. Ved siden av å være en støtte for sin søster, hjalp de med det de kunne. Petra og Dagfinn hadde et par dyr på båsen, et par griser, høner, slik at de hadde et tilskudd til maten. Det ble dyrka grønnsaker og salat som var helt uvanlig i Kirkenes på den tida. Petra strikket, vevde og gjorde det som måtte til for å skaffe penger for å overleve. Det var ingen pensjon fra tyskerne når forsørgeren forsvant.

Dagfinn kom tilbake til Kirkenes etter oppholdet i Tyskland, og straks etter freden flyttet de til Oslo. De hadde fått leie leilighet i Treschowsgate. Dagfinn var en skygge av seg selv og slet med dårlig helse i flere

Innbydelse 50-års markering i 1995_Rolf Johansen

PETRA OG DAGFINN - FENGSLING OG KONSENTRASJONSLEIR

I Kirkenes bodde Mathis sin datter Petra og hennes mann Dagfinn Jensen. Dagfinn ble arrestert og fengslet av okkupasjonsmakten sommeren 1942. En ny dramatisk hendelse rammet den lille familien 26. november samme år.

tiår etter krigen. Han jobbet i forsvarrets sanitet og i fellessambandet, men han var ofte veldig syk. Dagfinn fikk Beriberi, vannkopper, engelsk syke og hjerteinfarkt. Petra reiste mellom sykehusene i Oslo, jobben og hjemmet.

opplevelser med deportasjon, forferdelige opplevelser under slaget om Narvik i 1940, og helseutfordringer i tiden etter freden i 1945. Sammenlagt var dette noe de måtte handtere der og da. De valgte å ikke snakke om det til meg og mine søsken. Vi visste

Alf Hojem, Ester Mathisen, Dagfinn Jensen, Lilli Mathisen, Trygve og Ida Mathisen - 1944

DET UFORTALTE

Marit (71):

«Det ufortalte, alt foreldre ikke snakket om, ble en tankevekker for meg etter at begge mine var døde rundt år 2000. Det var så mye fra deres liv vi ikke hadde snakket om. Mine barn var små, arbeidsdagene krevde sitt og da jeg fikk bedre tid, var mine foreldre plutselig ikke der mer. Da ble det viktig for meg å snakke med slekt og venner av dem som hadde levd i samme tid. Jeg begynte det møysommelige arbeidet med å samle inn materialet som blant annet resulterte i innhold til hjemmesiden til Árahávdí.

Slik fikk jeg innblikk i tiden de levde i, og en kunnskap som satte meg i stand til å forstå hvorfor det var så mye ufortalt. De hadde hatt usedvanlig traumatiske

ikke hva vi kunne stille spørsmål om. Det hadde ganske enkelt blitt for tungt å snakke om, og da lot de det være. Det var som deres livshistorie var delt inn i et før og etter evakueringa.

I samtale med flere i min generasjon erfarte jeg at dette var noe veldig mange opplevde. Foreldregenerasjonen snakket seg imellom, men trakk ikke barna med inn i samtalene.

Etter lang tids kommunikasjon med våre tanter Henny, Ester, Annveig og Ragna, har de fortalt om ubehandlede traumatiserende opplevelser fra krig og deportasjon. Vi ser også at det har vært kvinnene i slekta som har hatt lettest for å snakke om sine livstraumer.

Henny forteller fra evakueringen. Da var hun 11 år:

«Jeg var veldig redd da vi dro over Vestfjorden, alle var på dekk, jeg hadde redningsvest, det var kaldt, mørkt og tenk om vi ble bombet! Da vi etter en uke la til kai i Mosjøen, fikk ingen gå i land med engang. Jeg sto ved ripa og kikket ned på landgangen. Da kom tyskerne bærende med vår gode snille nabo, Berit Klemetsen. Hun var død. I ettertid som voksen var det det svært vanskelig å bruke ordet evakuering. Jeg ble lærer, men ønsket aldri å ta dette emnet og begrepet inn i undervisningen.»

Når vi i dag har lett etter å få en større forståelse om hva deportasjonen og fornorskningen har medført vår slekt, finner vi stor gjenkjenning i det vi kan lese det Vest-Agder-museets forskningsprosjekt forteller i 2021:

«Vest-Agder-museet har nylig fått midler fra Kulturrådet til et nytt forskningsprosjekt sammen med forskere fra Gjenreisnings-museet i Hammerfest og Universitetet i Tromsø. I løpet av de neste to årene skal vi intervjuer mennesker som fortsatt opplever etterdønningene av krigen, arrangere en internasjonal tverrfaglig konferanse og utvikle et teoretisk konsept om hvordan det ufortalte preger de etterfølgende generasjonene.

Fra oktober 2021 til desember 2023 vil vi fordype oss i et av de sentrale funnene fra vårt tidligere dokumentasjons- og utstillingsprosjekt «Det snakker vi ikke om! Familiehemmeligheter etter krigen, konkret spørsmålet om hvordan barn og barnebarn er påvirket av det som har hendt under og etter krigen, selv om ingen snakket om det.

Undertittelen av dette nye prosjektet, «Hva skjer med det ufortalte?» er «Hemmeligheters langtidskonsekvenser i et intergenerasjonelt perspektiv». Inter- eller transgenerasjonell overføring betyr at noe overføres fra en generasjon til en annen, enten innad i samme familie, eller i samfunnet som helhet fra medlemmer av én generasjon til medlemmer av den neste.»

“Hva skjer med det ufortalte?” Et nytt forskningsprosjekt om langtidskonsekvensene av krigen - Vest-Agder-museet

Våre folk hadde mye i bagasjen da de ankom Oslo Østbanestasjon 14 dager etter evakueringsdagen 4. november 1944.

De hadde alle sett og opplevd nedbrenningen av bygda og den brutale nedslaktingen av husdyra deres. De hadde kjent blodlukta som hang over gårdsplassen etter avlivingen.

Alle hadde opplevd usikkerhet og frykt for liv og helse om bord på DS Bodin. Flere hadde dårlig helse, noen var gravide, en fødte underveis, og en døde om bord i båten.

Det var lite mat, det var lus, kaldt og vanskelig med hygiene.

Gerner var 15 år i 1944 og forteller:

«Da vi kom til Melhus, fikk vi dusje. Det var så mye lus på alle folk. Arne, broren min, tok av underskjorta, men klarte ikke å ta den på igjen. Han heiv den ut av vinduet og sa: Det er ikke sikkert du finner skjorta om du går ut. Lusa har gått av gårde med den.»

Else var 9 år under evakueringen. Hun forteller:

«Da vi satt på kaia og ventet på å gå om bord, frøs jeg så veldig. De som hadde barn, fikk køye. Jeg husker lite av turen til Mosjøen. Jeg var så sjøsyk. Jeg satt litt oppe på dekk, men så ble det kaldt og jeg måtte gå ned å varme meg. Så måtte jeg opp igjen fordi jeg ble sjøsyk igjen.»

Les mer om tvangsevakueringen her:

Storbukt – en sjøsamisk bygd - På sporet av Árahávdi

De tvangsevakuerte ble preget av opplevelsene på ulike måter, og de taklet det på ulike måter.

Fornorskningen tenker vi var med på å forsterke påkjennningene.

Det gikk bra med mange, mens andre brukte selvmedisinering.

Vi i etterkrigstidens generasjon har undret oss over at så mange ble alkoholisert. I dag forstår vi det bedre.

TRAUMENE LEVDE VIDERE

I en artikkel skrevet av Dag Rydmark, kommunikasjonsrådgiver ved UiT - Norges arktiske universitet og publisert 29.04.2022 kan vi lese:

”Nedbrenningen og tvangsevakueringen av Nord-Troms og Finnmark har hatt varige effekter på den politiske integrasjonen”.

Dette er konklusjonene i en vitenskapelig artikkel fire forskere ved universitetene i Tromsø og Bergen nylig publiserte i Tidskrift for samfunnsforskning. Forskernes funn gir ny kunnskap om krigens ødeleggelser og hvordan disse opplevelsene har preget livene til de som ble berørt.

Les hele artikkelen her:

<https://www.forskning.no/andre-verdenskrig-historie-krig-og-fred/traumene-etter-nedbrenningen-av-nord-troms-og-finnmark-satt-i-lenge/2017106>

SAMINOR

SAMINOR er en helse- og levekårsundersøkelse i området med samisk, norsk og kvensk bosetting.

Målet er å fremme god helse, bidra til å forebygge lidelser og forbedre helsetjenestetilbudet for alle.

SAMINOR ble etablert i 2003 på grunn av manglende kunnskap om helsesituasjonen til den samiske befolkningen i Norge. Det overordnede formålet er å gi datagrunnlag for forskning om helse og levekår, med spesielt fokus på den samiske befolkningen. SAMINOR 1 ble gjennomført i 2003 og 2004, mens SAMINOR 2 ble gjennomført fra 2012-14. SAMINOR 3 startet i oktober 2023 og avsluttes i 2025.

Det unike med SAMINOR 3 at dette er eneste helsekunnskap som kan beskrive helse og levekår for samer, kvener og nordmenn i våre distriktskommuner. En unik kilde til kunnskap, som også har et stort fokus på tidligere tiders diskriminerende politikk mot urfolk og minoriteter, sier Ann Ragnhild Broderstad. .

SAMINOR | UiT

Fornorskning, sannhet og forsoning

FORSONINGSARBEID ETTER KRIGEN

Flere organisasjoner jobbet med forsoningsarbeid etter krigen. Det var over 70 000 barn som ble hentet fra Tyskland til Norge og Sverige.

Eksempler på forsoningsarbeid i vår familie var at vår tante Ester (Ester og Rolf Hojem) tok imot et barn fra Tyskland. Hun het Hanne Lore.

I Kvalsund i Finnmark var det Fredsvenner som hjalp til med det de kunne i gjenreisningsarbeidet etter krigen. I Kokelv i Kvalsund bygget tyske ungdommer, organisert under prosjektet «Aksjon Soningstegn» opp en ny kirke i 1960. Forsoningsarbeidet varte i mange år. Under Kvalsund kommunes 150-årsjubileum i 2019, var noen fra «Aksjon Soningstegn» gjester og til stede under konsert i Kokelv kirke med Elisabeth Misvær og Andrej Stepanov. Minnetaler og refleksjoner rundt dette viktige forsoningsarbeidet var også en del av arrangementet i kirka.

– Kong Harald V sa under sametingsåpningen i 1997: Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskningsspolitikk.

FORNORSKNING DEFINISJON

Fornorsking er en politikk og prosess der urfolk og nasjonale minoriteters språk og kultur motarbeides og erstattes av den norske majoritetens språk og kultur. Fornorskingspolitikk er en betegnelse som brukes om den offentlige politikk som norske myndigheter førte for å assimilere samene og flere minoriteter i det norske samfunnet. Den offisielle norske politikken var at samene skulle assimileres i det norske samfunnet i om lag 100 år fra cirka 1850. (SNL)

SANNHETS- OG FORNORSKNINGSKOMMISSJONEN

Stortinget oppnevnte en sannhets- og forsoningskommisjon i juni 2018.

- Kommisjonen skulle foreta en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinnere både lokalt, regionalt og nasjonalt.
- Kommisjonen skulle se på ettervirkninger av fornorskingspolitikken i dag,
- Kommisjonen skulle foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning.

1. juni 2023 ble rapporten fra sannhets- og forsoningskommisjonen levert til Stortinget.

Kommisjonen gransket fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og skogfinnere. Det ble innhentet mer enn 760 historier fra enkeltpersoner og grupper knyttet til fornorskningsspolitikken, fornorsking og urett.

Rapportens Del I beskriver grunnlaget for kommisjonens arbeid.

Rapportens Del II er en historisk kartlegging – fra fornorskingspolitikk til kulturelt mangfold. Periode år 900 – 2010, og fokuserer på hvordan fornorskningsspolitikken påvirket samiske og andre minoritetssamfunn i Norge. Kartleggingen dekker en tidshistorie som tidligere har vært lite kjent, eller som ikke tidligere har vært belyst på tilsvarende måte.

Rapportens Del III har tittel: I skyggen av fornorskingen, og tar for seg konsekvensene av fornorskningsspolitikken:

- Språk- og kulturtap.
- Press på primærnæringene
- Kunnskapsløshet i befolkningen

Rapportens Del IV Forsoning, gir en nærmere omtale av Sannhets- og forsoningskommisjonens forståelse av forsoningsbegrepet.

Tiltak inneholder kommisjonens forslag til tiltak og referer innspillene fra berørte miljøer.

Vi vil særlig trekke fram forslagene til tiltak fra Universitetet i Tromsø: Universitetet mener forsoning fordrer fem store løft:

et språkløft, et lærerløft, et helseløft, et forvaltingsløft og et kunst- og kulturløft.

Les hele rapporten her: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport - oppfølging av Stortingets vedtak - regjeringen.no

URFOLKS RETT TIL SELVBESTEMMELSE

I hele landet har vi vært mange med store forventninger til innholdet i sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Nå er arbeidet med forsoningen i gang, og samtidig ser vi at fornorskningen fremdeles pågår på mange områder. Vi er to personer i vår slekt, Tore Lyder og Elisabeth, som har levert skriftlig innspill til kommisjonen.

SAMENE SOM URFOLK

Samene ble formelt anerkjent som Norges urfolk i 1990 da Norge ratifiserte ILO-konvensjon 169. Denne internasjonale anerkjennelsen bygde på en historisk tilknytning til landområdene som fantes før dagens statsform. Selve prosessen med å etablere Sametinget og grunnlovsfeste samenes status som urfolk startet på 1980-tallet etter

en periode med aktiv fornorskingspolitikk. Samenes status som urfolk ble grunnlovsfestet i 2023 da Grunnlovens § 108 ble endret.

I februar 2025 hadde Pave Frans en klar melding til deltakere på et FN-møte om urfolk: «Urfolk har rett til å bevare sin kulturelle identitet».

Pave Frans understrekte urfolks rett til å bevare sin kulturelle identitet og naturressursene de er nært knyttet til. Land, vann og mat er ikke bare varer, men selve grunnlaget for livet og båndet mellom urfolk og naturen, uttalte han.

Pave Frans ga denne påminnelsen i en melding sendt til det syvende urfolksforumet organisert av FNs internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD).

Forumet fant sted i Roma 10.-11. februar 2025 under temaet: «Urfolks rett til selvbestemmelse: en vei for matsikkerhet og suverenitet».

Paven berømmet arven til urfolk og sa at deres forfedres tradisjoner avslører en «horisont av håp i vår nåværende tid, preget av intense og komplekse utfordringer og mange spenninger. (kilde: Vatican News)

(Pave Frans var overhode for Den katolske kirke fra 13. mars 2013 til sin død 21. april 2025.)

FORSONING

Fornorskning skjer fortsatt i dag, ifølge Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Kommisjonens foreslåtte tiltak inkluderer opprettelse av et nasjonalt kompetansesenter, styrket kunnskapsformidling, revitalisering av språk, bred formidling av kultur, lokale forsoningsprosesser og implementering av regelverk.

Målet er å øke kunnskapen om fornorskingspolitikk og urett, bevare språk og kultur, forebygge konflikter, og bygge tillit gjennom forsoningsprosessen.

(kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport)

Vi mener at Pave Frans' tydelige støtte til urfolks rett til å bevare sin kulturelle identitet og sitt forhold til naturen, gir et viktig moralsk og internasjonalt perspektiv på arbeidet med forsoning i Norge. Hans budskap forsterker hvor grunnleggende språk, land og tradisjoner er for et folks verdighet og fremtidshåp. I lys av fornorskningens langvarige konsekvenser, og den pågående kampen for å gjenreise og ivareta samisk språk og kultur, blir pavens ord en påminnelse om at reell forsoning forutsetter respekt for urfolks rettigheter – ikke bare i formelle dokumenter, men i konkret politikk, praksis og holdningsendring i samfunnet. Dette er avgjørende for å bygge tillit og sikre rettferdighet, og paven gir med sin stemme støtte til de som arbeider for at urfolk skal eie sin historie, sitt språk og sin identitet, også i Norge.

FORNORSKNINGSHISTORIKK

- Før 1814 var Norge en del av Danmark. Under Danmark ble samenes tradisjonelle religion motarbeidet med både voldsmakt og andre midler. Den danske staten førte derimot ingen særskilt «fordanskingspolitikk» mot samene. Etter at Norge kom i union med Sverige i 1814 vokste en norsk-nasjonalistisk løsrivelsesbevegelse fram. Historikerne Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch var sentrale i å fremstille samene som utenfor det norske og uten eiendomsrett til sine landområder. Ideer begynte å bre seg om at samene var kulturelt og sivilisasjonsmessig underlegne, og en lavere «rase.» Tanken om at samene burde fornorskes fikk spalteplass i avisene.
- I 1848 erklærte regjeringen at meste parten av Finnmark var den norske statens eiendom, uten å ta hensyn til samiske rettigheter.
- Fra 1851 benyttet staten skoleverket som redskap til å fornorske samiske barn. Det ble stiftet et eget «finnefond» til formålet – samer ble på denne tida fortsatt allment kalt «finner» av nordmenn.
- Fra 1870-tallet ble fornorskingspolitikken trappa opp. Med henvisning til

rikets sikkerhet ble fornorskingspolitikken også etter hvert retta mot den kvenske/norskfinske befolkninga, som fra 1700-tallet av hadde begynt å etablere seg på norsk side av grensene.

- I 1898 kom en instruks fra kirkeminister Vilhelm Andreas Wexelsen (VENSTRE), den såkalte «Wexelsen plakaten». Wexelsen plakaten godkjente at undervisningsspråket skulle være norsk, og at samisk og kvensk/finsk kun skulle brukes som «hjelpespråk» når det var tvingende nødvendig.
- I 1899 fikk den norske kirke instruks fra Wexelsens departement om at den ikke skulle motarbeide fornorskinga.
- Fra 1901 ble det etablert internatskoler i Finnmark. Samiske og kvenske/norskfinske elever som måtte bo der ble isolert fra eget språk og kultur, og utsatt for sterkt fornorskingspress.
- I 1902 kom også en jordsalglov for Finnmark som krevde at eiendommer skulle få norsk navn, og som la opp til å favorisere norsktalende ved jordsalg.
- På begynnelsen av 1900-tallet så man en bølge av samisk politisk aktivisme; Daniel Mortenson (1860–1924) var redaktør for avisa *Waren Sardne* og en viktig leder blant sørsamene;

Anders Larsen (1870–1949) var redaktør for avisa *Sagai Muittalægje* (1904–1911) og skrev den første samiskspråklige romanen *Beaive-Álgu* (1912), som blant annet tar for seg fornorskingspresset. Les mer om Anders Larsen på vår hjemmeside: <https://Árahávdi.no/anders-larsen/>

Isak Saba (1875–1921) ble samenes første stortingsrepresentant og skrev det som senere ble den samiske nasjonalsangen.

Elsa Laula Renberg (1877–1931) var en samisk organisasjonsbygger, reindriftssame og jordmor. Hun var en pioner i arbeidet med å stifte samiske organisasjoner og å avholde større samepolitiske møter. Hun stod

i spissen for det første samiske landsmøtet i 1917, som forente samer fra Norge og Sverige, Nord-Sápmi og Sør-Sápmi.

Pávvel-Niljas Piera/ Per Fokstad (1890–1973) var lærer, Ap-politiker, samepolitiker, statsstipendiat og en pioner i kampen for samisk språk og kultur.

- Fra 1923 til 1935 var skoledirektør Chr. Brygfeldt statens hovedkontrollør av fornorskningstiltakene. Han tok avstand fra alle krav som ble reist på samisk hold, dels ut fra klare rasemessige synspunkter:

«Lappene har hverken hatt evne eller vilje til å bruke sitt språk som skriftspråk. De få individer som er igjen av den oprinnelige lappiske folkestamme er nu så degenereret at det er lite håp om nogen forandring til det bedre for dem. De er håpløse og hører til Finnmarkens mest tilbakesatte og usleste befolkning og skaffer den største kontingent herfra til vore sidsykeasyler og åndssvakeskoler.» (Siert etter Eriksen og Niemi 1980:258)5

- I 1931, ble det opprettet et hemmelig organ- Finnmarksnemnden. Det sikkerhetspolitiske trusselbildet hos norske myndigheter ble forsterket etter den russiske revolusjonen, men etter en kort periode var det fortsatt «den finske fare» som oppmerksomheten dreide seg om. Hvor sto samene? De ulike virkemidlene som fram til da var tatt i bruk og som ble supplert med en rekke nye, ble til slutt samlet under dette felles hemmelige organet, Finnmarksnemnden. Både frykten for storfinske ambisjoner og samisk mobilisering, førte altså til mer «fordekte» begrunnelser for iverksettelsen av nye tiltak. Eriksen og Niemi har lansert som «en rimelig hypotese» at uten «den finske fare» «ville ikke den fornorskingspolitikken overfor samene blitt gjennomført så vidt strengt over

så langt tidsrom» (Eriksen og Niemi 1981:333, se også s. 125).

- 1944. På slutten av andre verdenskrig ble Finnmark og Nord-Troms utsatt for «den brente jords taktikk» av de nazistiske okkupantene. I de delene av Norge der både samisk og kvensk/norskfinsk kultur stod sterkest, ble det meste brent ned og befolkninga tvangsevakuert. Folk kom tilbake til hjemsteder der den materielle kulturarven lå i aske, og gjenreisninga medførte at bygdenes karakter og uttrykk endra seg mye. Denne voldsomme omveltninga bidro også til fornorskingsprosessen (snl.no-store norske leksikon)

Fornorskingspolitikken ble introdusert innen kultursektoren som det er sagt «med skolen som slagmark og lærerne som frontsoldater» (Niemi 1997:268).

Ivar Bjørklunds bok om Kvænanngens historie fra 1985: Andelen samer i kommunen var fra 1930 til 1950 redusert fra 44% til ingenting! (Bjørklund 1985:12)

Selv om landet i mellomtiden var okkupert og folk fra Kvænanng måtte evakuere området i 1944–45, vet vi at det stort sett var de samme familier og mennesker som bodde i kommunen etter 2. verdenskrig.

I Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005, kan vi lese om Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger (forfatter Henry Minde)

«Hvis det har tatt 100 år å fornorske sjøsamene, så tar det kanskje 100 år å gjøre oss til samer igjen?» (Beate Hårstad Jensen (29), Dagbladet 28.07. 2001)

Les mer fra tidsskriftet her:

<https://samiskeveivisere.no/wp-content/uploads/2019/05/3-2005-fornorskning-av-samene-henry-minde.pdf>

HVORDAN MAKTRUKTURER BLIR UTFORDRET

Et eksempel på hvordan maktstrukturer blir utfordret, og som berører vår slekt i dag, skjer nå i Repparfjord i Hammerfest kommune. Der levde og virket våre forfedre gjennom flere hundre år. Vår oldemor Kirsten Andersdatter er født og oppvokst i Gorahak, der demonstrasjonsleiren mot Nussir sin gruveutbygging foregår.

Vi ønsker å løfte urett som er begått mot vårt folk og kultur inn i samfunnsdebatten. Våre besteforeldre snakket samisk og dårlig norsk. I møte med offentlige kontorer i Oslo, under og etter krigen, var det en stor utfordring med kommunikasjonen i forbindelse med dokumentasjon, skjemaer til utfylling, å få tilskudd til livsopphold for familien, og å få tilskudd til gjenoppbygging av hjemmet i Storbukt.

Det var kun menn som den første tiden etter freden fikk tillatelse til å reise nordover. Dette medførte et svært skjevt kjønnsperspektiv. Flere av bestefars voksne døtre ville gjerne deltatt i gjenreisningen, men fikk ikke tillatelse til det. Vår bestefar Mathis Mathisen, hans bror Ole Mathisen, og sønnene Mathias, Kåre og John Mathisen fikk tillatelse og dro nordover.

Seniorrådgiver Hilde Hermansen ved Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen, har ved å undersøke to verk, Sápmi av Hans Ragnar Mathisen (f. 1945) og Vinden bærer bildene/ Govat leat bieikka buorit av Ragna Misvær Grønstad (f. 1984), belyst temaer om samisk identitet og dekolonialisme; sentrale tema i en rekke ulike fag i LK20 (Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020).

Hilde Hermansen skriver: «Vi tenker gjerne at kart er objektive gjengivelser av et geografisk område, noe vi kan orientere oss etter og forstå våre omgivelser gjennom. I dette essayet problematiseres et annet aspekt, nemlig hvordan kart kan utgjøre en maktfaktor ved kolonisering av urfolks landområder.»

55

Les artikkelen her:

Kunst, kart og makt -
På sporet av Árahávdi

Vinden bar bildet fra Hammerfest til Oslo, til Statens Kunstutstilling, Høstutstillingen 2021.

Oppsummering og funn etter intervjuer og fortellinger

56

Vi har intervjuet 35 slektninger som er etterkommere etter tvangsevakuerte fra Storbukt. En mindre gruppe er etterkommere etter vår bestemors eldre søster Inga og yngre søster Nicoline. Alderen på de vi har intervjuet er mellom 32 og 83 år i 2025. Noen er barn etter de som ble tvangsevakuerte til Hakadal og Oslo, andre er barnebarn.

Motivasjonen for å skrive dette heftet og å gjennomføre våre intervjuer og samtaler var:

Mistet vi vår sjøsamiske identitet og kulturarv gjennom fornorskingsprosessen?

Ble fornorskningen ekstra forsterket gjennom nedbrenning og deportasjon i 1944?

Vi ønsker å synliggjøre og dokumentere hvordan dette påvirket vår slekt.

Hva har vi arvet som vi kan videreføre til våre etterkommere?

Hva skjer med det ufortalte? Hvordan har det påvirket oss?

Dette er store og komplekse spørsmål, men vi har fått ny kunnskap gjennom dette arbeidet.

Når vi oppsummerer og beskriver våre funn etter intervjuer og samtaler, omtaler vi de tvangsevakuerte som 1. generasjon. Deres barn er 2. generasjon, og barnebarn er 3. generasjon. Hos våre folk er det også 3 generasjoner i 1. generasjon som ble deportert og er tidsvitner til deportasjonen i 1944. Mye av den informasjonen vår slekt har i dag, kommer fra dem.

Vi leser ut av svarene vi har fått at de fleste av 2. og 3. generasjon i voksen alder har mye kunnskap om sin samiske kultur, historie og identitet. Dette til tross for at alle har vokst opp utenfor samiske kjerneområder. Kunnskapsoverføringen kommer fra foreldre, besteforeldre og andre slektninger.

De som vet mindre, har hentet kunnskap fra skole, media og litteratur, ikke minst ny kunnskap fra sannhets og forsoningskommisjonens rapport. Det er interessant å se at svært mange av de som visste lite som barn og unge, har tilegnet seg mye kunnskap som voksne.

Vi i Árahávdi har fått mange positive tilbakemeldinger om vår kunnskapsformidling og tradisjonsoverføring i perioden 2017-2025.

Vi ser at det har stor betydning for vår slekt å ha kunnskap om egen tilhørighet; sitat Elisabeth: «Det å ha kunnskap og stolthet over egen tilhørighet har gjort det lettere for meg å være den jeg er.»

SAMISK KULTURKUNNSKAP

Formidling av samisk kulturkunnskap har vært og er fremdeles bærebjelken i Árahávdis målsetting, og det ser man av innholdet som er formidlet på vår hjemmeside. www.Árahávdi.no (støttet av Norsk kulturråd, Hammerfest kommune Sametinget og Troms og Finnmark fylkeskommuner).

SAMISK MATERIELL KULTURARV OG SAMISK IMMATERIELL KULTURARV.

Den materielle kulturarven er kanskje den man først legger merke til, fordi den er synlig for eksempel i form av klesdrakter, bruksgjenstander, bosteder, byggverk og elementer i landskapet. Immateriell kulturarv kan være estetiske elementer, musikk, språk, fortellinger, historie og kulturelle fremføringer generelt.

Samisk immateriell kulturarv kan forklares som muntlig overført tradisjonell kunnskap, og er dermed en veldig sentral og grunnleggende del av kulturen.

(<https://samiskeveivisere.no/sprak-og-kultur/kultur-og-kulturovelse/>)

SAMISK SLEKTSFORSTÅELSE

Vi i generasjon 2 har vokst opp med en samisk slektsforståelse, og har i vår oppvekst spøkt med at vi kjenner alle våre «nære» slektninger inn i femte ledd. Det samiske ordet for slekt er fuolkkit. Vi har vokst opp med begrepet «vårres folk». Da har alle visst at det dreide seg om slekta.

Slekta betydning for vår familie etter tvangsevakueringen til Hakadal tenker vi har vært avgjørende for at de klarte seg såpass godt. De evnet også å overføre den samiske slektsforståelsen til barn og barnebarn.

I møte med det norske samfunnets forståelse av slektsbegrepet, fikk vi etter hvert en bevissthet rundt den samiske forståelsen.

Vår slekt i generasjon 2 og 3 har mistet mye av det samiske språket. Det har derfor

vært viktig for oss å se etter hva vi ikke har mistet gjennom fornorskningen. Vi mener at den samiske slektsforståelsen er viktig å videreføre.

Det er i møte med andre at man blir klar over egne verdier. Det er også i møter med andre at man oppdager ulikhet i verdisyn.

Skjult kunnskap har blitt løftet fram igjen, og arbeidet med «Árahávdi» har bidratt til å øke vår bevissthet knyttet til egen samisk kulturforståelse, blant annet slektsforståelsen. Denne bevisstheten har vi fått bekreftet i intervjuer med våre nære slektninger. Den medvirker til at de fleste av oss ennå identifiserer oss som samer. Vi har et fellesskap og styrke i slekta som gjør at vi lettere tør å si at vi er samer.

57

SAMER, FAMILIE OG SLEKT

Det samiske samfunnet er mangfoldig og variert, med store språklige, kulturelle og næringsmessige forskjeller. Samer tilhører alle samfunnslag, yrker og utdanningsgrupper. Men en fellesnevner er at familien og slekten har stor betydning.

Det samiske samfunnet er opprinnelig bygd opp med slektskap som organiserende prinsipp, og er mer kollektivistisk orientert enn det norske. Dette gjenspeiles i møte med nye mennesker, da er man først opptatt av hvem du tilhører, hvem sin du er, snarere enn hvem du er.

I samisk kultur er det utvidete oppfatninger av slektskap. Slektskap regnes utover det nærmeste slektsledd, og man har slekts lignende relasjoner som gudforeldre (risteatni/áhcci), navnesøsken (gáibmi) og næringsslekt. Sterke emosjonelle bånd til gudforeldre og enkelte slektninger gjør at begrepet flerforeldreskap benyttes i den samiske kulturen.

For mange samer er storfamilien og slekta viktige sosiale nettverk som bidrar til både psykisk og praktisk støtte. Ta likevel ikke for gitt at alle har en storfamilie å støtte seg til, det kan føles ekstra sårt for den som ikke har det. Også for samer bosatt eller tilflyttet utenfor samiske områder er ofte tilknytningen og tilhørigheten sterk til familie/slekt, plassen slekta opprinnelig kommer fra og naturen der.

Det er en sterk norm om å beskytte seg selv og slekta omdømme. Dette kan f.eks. vise seg som tilbakeholdenhet mot å være åpen om strev i familien eller psykiske vansker. Folk kan oppleve at åpenhet kan ha sine konsekvenser når man lever i små og tette samfunn.

(<https://www.buudir.no/nasak/samer-familie-og-slekt/>(<https://samiskeveivisere.no/sprak-og-kultur/kultur-og-kulturovelse/>)

UTDRAG FRA INTERVJUER OG SAMTALER MED ETTERKOMMERE I GENERASJON 2 OG 3

I våre samtaler og intervjuer med etterkommerne i generasjon 2 og 3 er det mange refleksjoner knyttet til samisk kulturkunnskap.

Amelia (35):

«Jeg føler at jeg har fått all informasjon som de som har gitt meg kunne gi. Fra jeg var barn hadde familien kofte, det var bare sånn. Jeg hadde samisk språkundervisning i Oslo de to første årene på barneskolen.

I 10-årsalderen følte jeg at jeg fikk for lite informasjon på skolen. Det var 2 «samedager» i året. Jeg følte jeg måtte bli lærer for mine medelever. Lærene kunne ingenting. Jeg har alltid vært stolt av å være same. Jeg fant informasjon på internett, og fikk kunnskap hos mamma. Skulle ønske jeg kunne fått den kunnskapen fra skolen.

Som barn trodde jeg at jeg visste mye. I andres øyne i dag vet jeg mye, men i mine egne øyne ser jeg at jeg vet for lite. Vi skulle hatt dybdelæring, ikke bare lære om det overflatiske. De voksne på skolen kunne ikke være kildekritiske i undervisningen fordi de selv ikke hadde kunnskap.»

Tone (65):

«For 11 år siden kjøpte vi tomt og bygde hytte i Storbukt. Vi søker tilbake til røttene, til historien og til hjemstedet til slekta. Jeg føler meg heldig. Storbukt går inn i ryggraden min. Igjen så har min søster Marit gått foran og jeg har fulgt i hennes fotspor, og det har påvirket min identitet.

Jeg er også veldig stolt over den kunnskapen jeg har fått gjennom mamma. Det var mange samiske familier som kom på besøk til oss; Pentha, Tornensis og Skum med flere. Når det var samisk leir på St. Olavs plass i Oslo, var vi alltid der. Jeg var så stolt over at mamma kjente dem alle. Der var det reinsdyr, lavvo, og vi kjørte i slede. Vi laget mat sammen med dem og spiste bidos.

Når vi kjørte nordover på ferie om sommeren, stoppet vi ved alle sameleirer langs veien. Mamma snakket samisk med dem, og jeg er glad for å ha fått være med på dette.

Jeg måtte bli 60 år før jeg fikk meg tradisjonell kofte. Før det hadde jeg klær av samisk design.»

Ragna (41):

«Jeg har tatt med meg mye av hvordan mormor tenkte, hennes livsfilosofi.

Mormor trodde på sine forfedre, at de er våre hjelpere, at det er de som hjelper og viser vei. For eksempel, da vi skulle kjøpe leilighet i Oslo, ga vi bud på mange, men fikk dem ikke. Da sa mormor at vi ikke skulle bekymre oss for det, ale moraš. Rundt neste sving ville det komme noe som var mye bedre. Jeg vet ikke om jeg tror det er forfedrene våre som hjelper, men det er en fin innstilling å ha med seg i livet. Det å ha det bra med egne valg.

Og så Marit da, som advarer bakken før hun kaster ut varmt vann, for vi er ikke de eneste som lever her! Det er å vise respekt for alt rundt oss. Mormor har lært meg å vise respekt for naturen, respekt for de før oss, og for de som kommer etter oss.»

Inger Lise (69):

«Gradvis vokste det frem en nysgjerrighet om betydningen av samiske røtter og identitet. Det var likevel først etter at jeg ble voksen at anledningen bød seg, gjennom mitt arbeid, å få økt kunnskap og forståelse for hva det vil si å være samisk.»

Trygve (31):

«Jeg syns jeg har ganske god kunnskap om min samiske bakgrunn. Nå som jeg de siste årene selv har jobbet mye med samisk kultur, har jeg fått atskillig mer kunnskap, og jeg skulle gjerne likt å vite enda mer.»

SPRÅKOVERFØRING

Språkovertøringen fra 1. generasjon er delt. Noen har evnet å overføre språket som de alle hadde som hjemme språk i Storbukt. En annen gruppe følte skam ved å bruke språket.

I 2. generasjon ser vi at mange har ønsket å ta språket tilbake, noen har klart det, mens de fleste har mistet språket. Uansett ser vi, at det har stor betydning å forstå litt samisk, og å kunne bruke noen ord og uttrykk.

Svært mange av 2. og 3. generasjons etterkommere har hatt ønske om samisk språkopplæring. Kun 13 av dem har fått samisk språkopplæring over kortere eller lengre perioder. Det veldig mange uttaler, er at de har en språksorg og et savn.

Laila (69):

«Tenk om mamma bare hadde innrømmet for oss at hun kunne noe samisk språk og hadde pratet til oss, da hadde vi blitt vant til språket og sikkert lært noe.»

Tone (65):

«Jeg er så heldig at jeg vokste opp med det samiske språket i hjemmet vårt. Mamma snakket samisk med sine søsken og når hun fikk besøk av samer. Hun blandet også samiske ord inn i det norske dagligspråket. Jeg har likevel en språksorg over å kunne så lite.»

Elisabeth (68):

«Jeg har en språksorg. Det er vanskelig å lære et språk når du ikke får praktisert og hørt språket rundt deg. Men, jeg har lært litt, og det har vært en døråpner for meg på mange områder.»

Trygve (31):

«Jeg begynte å lære samisk på barneskolen, men sluttet. Jeg hadde ikke så stor interesse den gangen fordi jeg ikke hadde noen å prate med. Jeg er glad for at min sønn kan få lære samisk etter hvert. Nå er det en annen situasjon med slektninger i nærheten som snakker samisk. For meg er det relevant at jeg som far har noe å gi videre.»

Marit (71):

«Jeg vokste opp med en mor som brukte samiske ord i de norske setningene. Om noen spurte om «isit» var hjemme, svarte jeg på det, om faren min var hjemme eller ikke. I dag, 25 år etter at min mor døde, husker jeg og bruker jeg ennå ord og uttrykk hun lærte oss i barndommen. I kommunikasjon med små samiskspråklige barn i vår verdde familie, oppnår jeg tillit og kontakt med dem gjennom mitt begrensede samiske ordforråd.»

Kari (69):

«Jeg synes det er både vemodig og rart at min bestemor snakket et annet språk, og at hennes sjøsamiske kultur ble skjult og tiet om for oss etterkommere. Mine barn vet at min bestemor var sjøsame, men ellers så er kunnskapen svært begrenset.»

Inger Lise (69):

«Jeg var nok langt ut i tenårene før jeg første gang fikk høre om vår samiske tilhørighet fra min mor. Hun fortalte om at da hun var 13 år (1938) fikk hennes mor besøk fra sin familie i Finnmark. For første gang hørte min mor at min bestemor snakket samisk. Mor ga uttrykk for at det var en «sjokkartet» opplevelse. Videre ble hun og søsknene skamfulle over at det kunne bli kjent at de hadde samisk bakgrunn. De var engstelige for at de skulle bli kalt «finn-unga».

Finn-unga er et negativt stigma vi i generasjon 2 er godt kjent med. Andre slike negative stigma generasjon 2 har erfaringer med er: «Det er godt nok for samiske barn.»

Amelia (35):

«Det er fint med dette Árahávdi-prosjektet. Godt å vite at vi har den eldre generasjonen med oss, så vi er tre generasjoner som er sammen om å endre stigmaene.»

IDENTITET OG SELVFORSTÅELSE

Vi mener at vår slektsforståelse, og tilknytning til hjemsplassen Johannes plass i Storbukt, er sterk i forhold til vår identitet og selvforståelse. I dag i 2025, kan vi fremdeles se 7 brannmurer etter boliger og fjøs der de 14 familiene bodde i Storbukt før krigen. Murene står som skulpturelle minnesmerker i landskapet. De minner oss om den grusomme krigshendelsen i november 1944, og om det livet som var her før krigen.

Eiendommen Johannes plass (Gnr. 114 Bnr. 22 og 23), har vært i familiens eie som jordbrukseiendom siden 27.10.1911. og var rundt 2000 mål. I dag er eiendommen på rundt 1000 mål. Det er beiterett for rein på eiendommen.

Trygve (31):

«Fra andre får jeg ofte spørsmål om hvor mange prosent samisk jeg er. Jeg tenker ikke selv på hvor mange prosent samisk jeg er. Jeg er samisk og jeg er norsk, og det gir mening for meg å tenke sånn. Nå står døra som har vært litt lukket, på gløtt. Arbeidet som har blitt gjort gjennom Arahavde-prosjektene har vært viktige for meg også. Arahavde leter, finner og formidler.»

Siri (64):

«Árahávdi-prosjektet, som jeg har fulgt, har hjulpet meg med å sette ting i nye perspektiv. Vi er så vant til den norske tilværelsen, og det er godt å bli minnet om den samiske. De siste årene har jeg fått vite mer, også gjennom sannhets og forsoningskommisjonens rapport. Fornorskningen har vært en sorg, på grunn av hva det påførte familien.»

Tone (65):

«Det som Árahávdi har gjort, alt fra teaterforestilling, konserter og andre formidlinger, har vært til stor inspirasjon for meg. Nå som jeg er jevnlig i Storbukt, har jeg fått god kontakt med Sara-familien, vår verdde familie. De er reindriftssamer og har sommerbeite på øya. Denne kontakten har blitt veldig viktig for meg, og jeg har fått svært mye større samisk kulturkunnskap de siste 10 årene.»

Espen (64):

«Jeg har alltid hatt et ønske om å reise til min mors hjemsted i Finnmark. Jeg har en drømming dit.»

Alle 2. generasjons etterkommerne har vært i Storbukt en eller flere ganger.

Flere av 3. generasjons etterkommere har også besøkt Storbukt.

Det å gå på de samme stiene, sitte på de samme steinene og oppleve den samme naturen som våre forfedre levde i, forsterker tilhørighet og identitet. Vi er en del av det fremdeles.

BUFDIR: «Også for samer bosatt eller tilflyttet utenfor samiske områder er ofte tilknytningen og tilhørigheten sterk til familie/slekt, plassen slekta opprinnelig kommer fra og naturen der.»

<https://www.bufdir.no/nasak/samer-familie-og-slekt/>

BREVET TIL MORMOR

02.02.2021

Kjære Mormor,

Her er alt du ikke sa. Her er det jeg ikke visste, om landet der dine drømmer vokste opp. Stedet familien din valgte først. Før krigen og deportasjonen valgte. Før Hakadal og Treschows gate 23. Før tre håndball-lag og lærerutdanning. Før du møtte morfar.

Mormor. Ser du Storbukt og Stallogargo. De er steder med minnene dine, de tapte minnene mine. Og de er steder med liv. Fulle av liv som var. Fylt med nytt liv nå. Tenk å føle savn for en fremtid der jeg ikke ble født, slik at du kunne bodd der. Jeg skulle ønske så mye av historien aldri skjedde.

Stoltheten min kommer fra deg. Men også mange tusen års historie. Små spor satt igjen på enormt lerret. For det er steinen som forteller nå. Havet synger det som var, og vinden bærer bildene. Din stemme har sluttet å fortelle. Din stemme ligger der og hviler. Jeg vil alltid høre deg mormor, når jeg tenker på Kvalsund.

- Din Ragna

Brevet til mormor hører til bildet «Vinden bærer bildene»

Vinden bærer bildene - På sporet av Árahávdi

SAMISKE SLEKTSNAVN

Vår slekt har mistet de samiske slektsnavnene. Nå har vi funnet informasjon om at vår tippoldemor var født Marit Andersdatter (f.17.03.1829).

En av hennes forfedre var oldefaren Svend Persson (Pedersen) (Spein) Risti, f. 1710, gift m/ Ellen Amundsdatter, Jukkasjärvi, f. 1712. Svend nevnt som fadder i Kautokeino 1761. Han overtok i 1734 skatten etter far Per Persson, som var død året før. Ifølge skatteliste flyttet han «til sjøen» ut til kysten i 1778 (Gårådak, Repparfjord). Svend og hans bror Aslak var de første i Kautokeino som ble kalt for Risti. Svend var sønn av Margareta Speinsdatter. Hennes far het Spein (Svein) Aslaksson, og Margaretas bror Per Speinsson ble stamfar for slekten Spein i Kautokeino.

(kilde: *Slekter i indre Finnmark: de eldste generasjoner. Forfatter Strømstad, Alf, Medforfatter/Bidragssyter Fors, Kristian, Publisert A. Strømstad, 2006*)

Denne navnehistorikken viser hvor langvarig fornorskningen har vært. Det er litt over 100 år mellom Marit Andersdatter og oldefaren Svend Persson Risti. Navnet har vært i bruk muntlig, men ikke dokumentert i kirkebøker. Derfor er denne påstanden vanskelig å dokumentere og vi får foreløpig ikke ta dette navnet tilbake.

Tore Lyder (64):

«Jeg har en språksorg og en kultursorg. Jeg har prøvd å ta tilbake noe ved å skifte etternavn. Mange tar navn etter stedet de kommer fra, og vi har tatt det samiske stedsnavnet for bukta (Storbukt), Luokta.»

FORNORSKING AV NAVN

Under fornorskingen ble både samiske personnavn og stedsnavn endret eller oversatt til norske navn. Navn er en viktig del av en persons identitet, og ved å endre samiske navn til norske navn gikk man bort fra en viktig del av den samiske kulturen.

Samiske personer ble oppfordret eller påtvunget å endre sine samiske navn til norske navn. Dette førte til at mange samiske navn og deres betydning gikk tapt, som igjen førte til tap av kulturell identitet og språklig mangfold.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 16

SAMISKE STEDSNAVN

Stedsnavn sier noe om hvordan folk har levd, de er språkhistoriske skatter og ikke minst, de er en del av identiteten. Norske stedsnavn i samiske områder er noen ganger direkte oversatt fra samisk, mens andre ganger er det av ulike og ofte ukjente grunner gitt en annen betydning enn det samiske, eller bare tilpasset det norske språk. Eksempler på dette er:

- Hjemmeluft (nordsamisk Jieopmaluokta) er helleristningsområdet i Alta kommune. Det omfatter ei bukt og et høydedrag, og området rundt disse. Det norske navnet kommer fra den sjøsamiske befolkningas uttale av Jiepmaluokta, jemmaluvt. Det samiske navnet betyr selungevika.
- Beretsjord (nordsamisk Biretčievra ligger i Kvalsund). Det er en interessant forklaring på stedsnavnet Beretsjord, lokalt kalt Berrisjur. Våre forfedre brukte betegnelsen Biretčievra. I gammel tid ankom man dit med båt. Da møtte man fine småstein i fjæra. På samisk kalte man de småsteinene «čievra». Når man sitter i fjæra der, hører man lyden av vannet som renner fram og tilbake over steinene. Lyden er som fra en mølle. Fra denne plassen som i dag blir omtalt som Beretsjord/Berrisjur kom våre slektninger. Margrethe var tante til vår bestemor Serine og hun var gift med Nils Olsen. De ble kalt Čievr-folket. Området ga dem tilnavnet.

HVA KAN EN KOFTE FORTELLE

Gákti	Gápptie	Gapta
Gaeptie	Gáppte	Mááccuh
Mácēh	Mäccak	Mäccak

- samekofte på 9 ulike samiske språk.

Mathis Mathisen og Serine Margrethe Nilsdatter fra Johannesplass i Storbukt fikk 14 barn. 12 vokste opp; 9 døtre og 3 sønner. Til sammen 8 av barna fikk etterkommere. Ikke alle ektefellene til de 9 døtrene aksepterte fullt ut den samiske identiteten til ektefelle og egne barn.

De 9 Mathisen-søstrene i Hakadal 1946

Vil du vite mer, les her:
Stedsnavn - På sporet av Árahávdi

Mathis og Serine Mathisen i Storbukt i 1939

KOFTER ER EN STERK IDENTITETSMARKØR

28 etterkommere etter søstrene Mathisen bærer kofter i dag i 2025. Dette viser sterke kvinner og sterk identitetsfølelse som har blitt overført til tross for deportasjon og fornorskning.

Ei kofte / gákti /gavti gjenspeiler brukers personlighet, slekts- og geografiske tilhørighet.

I mange samiske områder eksisterer det ikke synlig tegnmateriale som kunne vært brukt til å representere og uttrykke samisk identitet. For vår slekt forsvant det meste under nedbrenningen i 1944.

En gang mellom 1910 og 1915 sydde Margit Nielsen en kofte til seg selv. Hun var Serine Nilsdatters yngre søster og tante til våre mødre. Hun sydde den slik hun og søstrene hadde lært å sy sine kofter. Moren Kristine

Andersdatter og bestemoren Marit Andersdatter (med forfedre Risti og Spein) hadde sydd tradisjonskofter til seg og sine i alle år siden familien kom til Repparfjord (Gorahat / Gorodak) fra Kautokeino på slutten av 1700-tallet. Det er samisk tradisjon at kvinnene sydde kofter fra der ektemannen kom fra.

Da Marit Johansen ble konfirmert i 1969, fikk hun denne kofte av tante Margit sammen med lue, belte og sølje. Etter konfirmasjonen ble den et kjært og mye brukt plagg. Denne kofte hadde et spesielt snitt, og en holbi (nederste kant av kofte) som slekta hadde hatt i over 150 år. Noe veldig interessant å bemerke er, at slekta har flere kofter til barn og ungdom, sydd av de eldre i slekta, og alle har like mange kiler og er sydd på samme måte. Det gjelder også koftene som ble sydd til småjentenes dukker.

Vi i Árahávdi ønsket å få sydd oss nye kofter med utgangspunkt i kofte sydd av Margit Nielsen. Vår verdde Kirsten Ravna Sara hjalp oss med dette, og sydde 4 kofter i 2021. Vi er stolte brukere av kofte i alle sammenhenger, både privat og offentlig, og får mye positiv oppmerksomhet fra det samiske miljøet. I 2025 har vi fått sydd to mannskofter med utgangspunkt i vår slekts holbi.

Serine, koftekledd som ung dame, 1915

Marit og Elisabeth i våre slekts-kofter ved Árahávdi skilt innerst i Storbukta i 2021

Kofta er samenes tradisjonelle klesdrakt. Til kofta hører tilbehør som belte, halsduk, barmklede, lue, fottøy, sølje og bukse. I tillegg til kofta finnes det ytterklær som pesk, skulderkappe, ullsjal, pelsvotter eller annet skinn- eller ullvotter. I tidligere tider var kofte hverdagens klesplagg, men etter annen verdenskrig ble det slik at stadig færre samer brukte kofte. I dag brukes kofte mest som pynteklesplagg, men det er fortsatt noen eldre som bruker kofte daglig. Noen samer får kofte først når de konfirmeres eller som voksen, slik som for eksempel i kystområdene i Finnmark og Troms. For å styrke samisk identiteten i dette området har noen ildsjeler revitalisert og begynt å bære kofte i disse områdene. I mange områder har fornorskningen påvirket så sterkt at folk helt har sluttet å gå i kofte. (Samiske veivisere)

Les mer her:

<https://samiskeveivisere.no/article/gakti-gapptie-gapta-gaeptie-gappte-maacuh-maceh-maccak-macca%C7%A9/>

Herrekofter med slektsholbi

Vår slektsholbi

Vår slekt /vårres folk bebodde bukter og viker rundt Repparfjord og var sjøsamer. I dag finnes det en kofte som blir omtalt som Kokelv/Kvalsund kofte. Mange av våre slektninger bruker også denne. Store deler av de sjøsamiske områdene hadde kofter med små forskjeller fra område til område.

Kokelv/Kvalsund-kofte, er rekonstruert etter en sjøsamisk kofte som ble brukt i Kokelv på 1800-tallet, og gjenfunnet på Norsk Folkemuseum i Oslo over 100 år senere. Kokelv/Kvalsund-kofte var en av de første sjøsamiske koftene som ble rekonstruert. Det er flott å oppleve mangfoldet av kofter i dag.

Jonas Andersen i Kvalsund-kofte

Trygve Misvær i Kvalsund-kofte

Mannskofte.

Innsendt 1911 av diakon Bertrand M. Nilsen.

Brukssted: Kvalsund

Foto: Norsk Folkemuseum / DigitaltMuseum

Hvordan ser man fornorskningen i dag

66

21. april 1988 ble Grunnlovens § 108, Sameparagrafen, vedtatt av Stortinget og tilføyd ved grunnlovsbestemmelse av 27. mai 1988 og lyder slik: «*Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Den fastslår blant annet at statsmyndighetene i fremtiden må treffe de tiltak som samfunnsutviklingen gjør nødvendig for at den samiske folkegruppens språk, kultur og samfunnsliv skal sikres og få utviklingsmuligheter.*»

Fornorskning skjer fortsatt i dag, ifølge Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Her har vi hentet noen av de åtte sentrale punktene fra rapporten.

Kilde: Sannhets- og forsoningskomiteen (2023): Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Dokument 19 (2022 2023). Rapport avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023

Rapporten avdekker fornorskningsspolitikkenes konsekvenser for samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og presenterer tiltak for forsoning mellom minoritetene og den norske staten.

SPRÅKTAP

Ifølge rapporten er en av de mest omfattende konsekvensene av fornorskingen tapet av kvensk, skogfinsk og samisk språk.

Kommisjonen slår fast at konsekvenser av språktapet, og dermed fornorskingen, fortsatt er til stede i dag.

Den språklige fornorskingsprosessen har bidratt til at flere språk ikke lenger snakkes i Norge og mange av disse er fortsatt i en kritisk situasjon.

Fornorskningstiltakene var en bevisst og målrettet politikk fra norske myndigheters side, basert på ideen om en enspråklig nasjon som fikk fotfeste på 1800-tallet. Denne politikken har etterlatt dype sår hos samer, kvener og skogfinner.

En viktig grunn til at kvener og samer over tid gikk over til å snakke norsk, kan være den mindreverdighetsfølelsen som marginalisering og stigmatisering av kvensk og samiske språk førte til.

Det pågår prosesser for å revitalisere kvensk og samiske språk, gjennom språkbud, språksentre og diverse utdanningssystemer.

I mange tilfeller er ressursene utilstrekkelige, spesielt fordi det er stor mangel på lærere og språk arbeidere. I mange tilfeller er det vanskelig å få lovfestet opplæring i disse språkene.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 13.

HOLDNINGER

Negative holdninger mot minoritetene har eksistert over tid. Det har påvirket samer, kvener/norskfinner og skogfinner negativt.

Mangel på kunnskap, hets, diskriminering og hat er et alvorlig samfunnsproblem. At det er mulig å kalle seg same, kven eller skogfinn i dag viser styrken hos folk, fellesskap og kultur, ifølge rapporten.

En konsekvens av fornorskingen er at den norske befolkningen har liten kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner.

En undersøkelse fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) i 2022 viser at befolkningen generelt har en positiv eller nøytral holdning til disse gruppene.

Likevel er omfanget av diskriminering og hets et alvorlig problem for minoritetene som blir rammet i offentlige og private sammenhenger.

Den negative behandlingen har ført til sveket tillit til andre mennesker og samfunnets institusjoner. En rekke av de personlige historiene kommisjonen har samlet inn uttrykker mistillit, endog sterk mistillit, til andre mennesker og/eller nasjonale politiske institusjoner.

Kunnskapsløshet og hat, hets og diskriminering er et alvorlig samfunnsproblem og kan

stå i veien for disse gruppenes rettigheter og føre til at noen kan avstå fra å identifisere seg som medlemmer av disse gruppene.

At det er mulig å kalle seg kven, skogfinne eller same etter den langvarige og intensive fornorskningsperioden viser styrken hos folk, fellesskap og kultur.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 24

FORNORSKING AV NAVN

Under fornorskingen ble både samiske personnavn og stedsnavn endret eller oversatt til norske navn. Navn er en viktig del av en persons identitet, og ved å endre samiske navn til norske navn gikk man bort fra en viktig del av den samiske kulturen.

Samiske personer ble oppfordret eller påtvunget å endre sine samiske navn til norske navn. Dette førte til at mange samiske navn og deres betydning gikk tapt, som igjen førte til tap av kulturell identitet og språklig mangfold.

Mange samer i dag opplever fortsatt konsekvensene av denne praksisen, da det kan være vanskelig å gjenopprette eller finne tilbake til de opprinnelige samiske navnene til deres forfedre.

Dette kan skape utfordringer knyttet til identitetsfølelse og tilknytning til den samiske kulturen.

Tapet av samiske stedsnavn påvirket forståelsen av samisk historie og tilknytning til landområdene.

I dag er det økt innsats for å gjenopprette og bruke samiske navn og stedsnavn for å bevare kulturarven, styrke samisk identitet og øke kunnskap og forståelse.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 16

HELSE OG SOSIAL

Det er fortsatt behov for økt kunnskap og større forståelse for hvordan historiske traumer som konsekvens av fornorskningspolitikken har hatt, og fortsatt har.

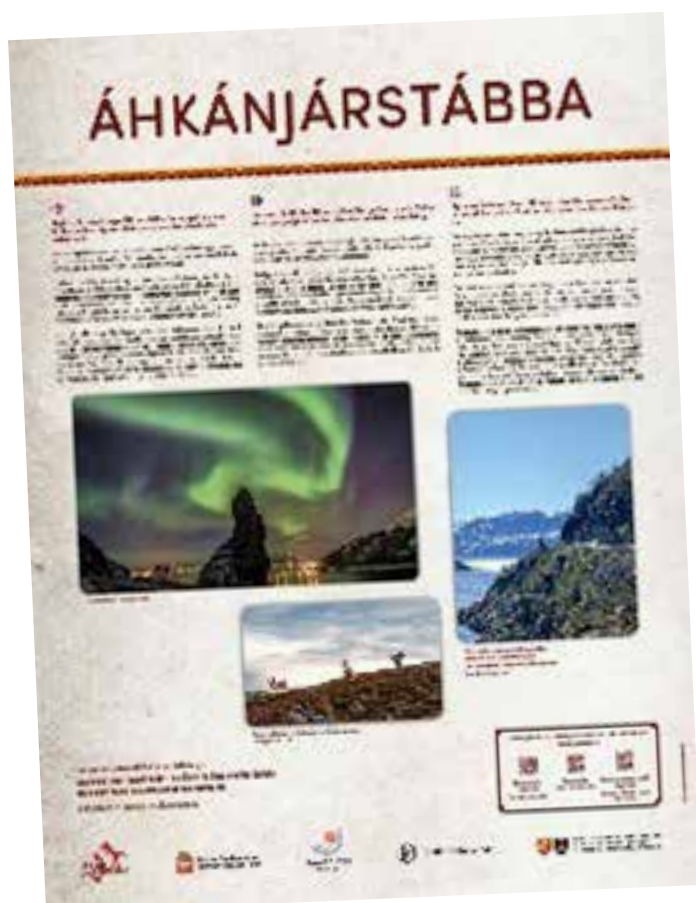
Det kan dokumenteres at den samiske befolkningen, spesielt den reindriftssamiske, har en noe dårligere helsetilstand enn andre deler av befolkningen langs noen dimensjoner.

Det mangler i særlig grad kunnskap om kommunenes tilbud av likeverdige tjenester til den samiske befolkningen.

De kommunale helse- og sosialtjenestene, også i de fleste forvaltningskommunene for samisk språk, manglet samisk språk- og kulturkompetanse i primærhelsetjenesten. Det er i tillegg liten bevissthet i kommuner om brukeren/pasienten er samisk eller har samisk bakgrunn.

Det har siden 1900-tallet vært søkelys på, og gjennom undersøkelser kommet frem, at samer er mer utsatt for vold og overgrep enn majoritetsbefolkningen. Kommisjonen ser behov for at det iverksettes tiltak for å sikre at samiske og kvenske/norskefinne kvinner og barn blir fullt ut beskyttet og sikret for enhver form for psykisk, fysisk og seksuell vold.

Selv om barnevernet ikke målbevisst er blitt brukt for å fornorske barn, har barnevernet

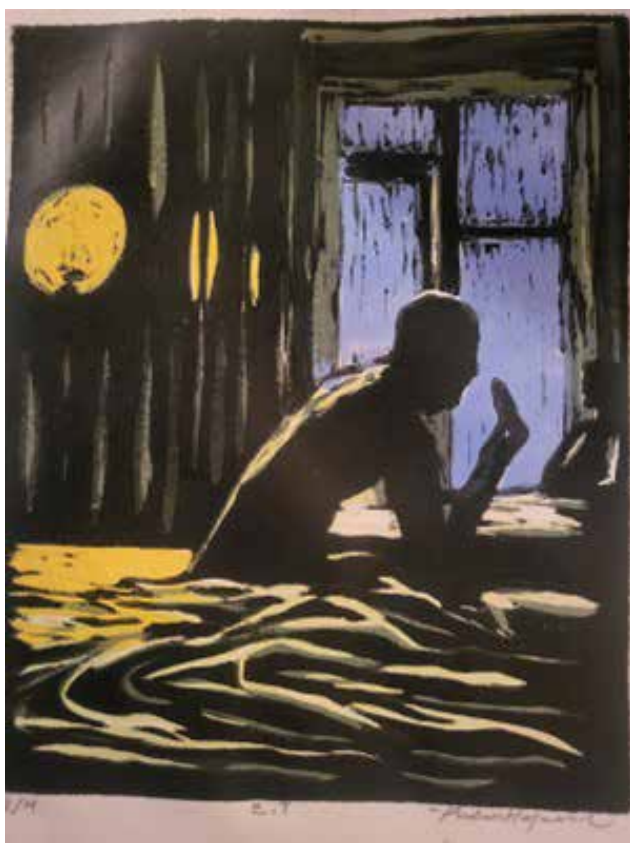
Arahavde-skilt, Stalloen- Áhkánjárstábba - På sporet av Árahávdi

i praksis virket fornorskende, ikke minst ved plasseringer av samiske og kvenske barn i norske familier og i norskspråklige institusjoner.

Kommisjonen konstaterer at selvmordsadferd er et alvorlig folkehelseproblem i den samiske befolkningen. Det er behov for kulturelt tilpassende forebyggende tiltak, behandling av suicidale, samt oppfølging av etterlatte.

Det er også av stor betydning å få hevet den samiskspråklige og kulturelle kompetansen innenfor kriminalomsorgen.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 12

Ruben Hojem - grafisk trykk

KUNST OG KULTUR

Urfolks og nasjonale minoriteters kultur- liv, kunst- og kulturuttrykk har hatt og har fremdeles en stor betydning i oppgjøret med fornorskning og urett.

Kunst- og kulturuttrykk bidrar til at mennesker får bekreftelse på det egenerfarte, og skaper symbolske rom for transformasjon og bearbeiding av egne erfaringer, følelser, lengsler og behov og kan derfor være viktig i forsoningsprosesser.

Fravær av urfolks og nasjonale minoriteters kunst- og kulturuttrykk har medført at gruppe ikke har hatt samme mulighet til å få livserfaringer, som sorg, smerte og tapsopplevelser, bekreftet, språkliggjort og bearbeidet.

Fornorskingen har bidratt til at nasjonale minoriteter og urfolk har fått reduserte muligheter til å utvikle sitt kulturliv og sine kunst- og kulturuttrykk. Mange mistet kunnskap om egen kulturarv, tradisjoner, normer og skikker for tradisjonell bekledning.

Fornorskingen har også medført lite kunnskap om urfolks og nasjonale minoriteters historie både nasjonalt og lokalt. Kulturminner har derfor spesiell stor verdi, og gir bekreftelse på identitet og tilhørighet til området.

På grunn av fornorsking har mange samiske familier skiftet språk fra samisk til norsk. Derfor har samiskspråklige lesere alltid vært færre enn hele det samiske folket. I tillegg er mange samisktalende analfabeter på sitt eget morsmål fordi de ikke fikk mulighet til å lære samisk på skolen.

Å legge til rette for samarbeid på tvers av landegrensene vil ha stor betydning for videreutviklingen av kunst og kulturlivet og samtidig bidra til levende og gode kvenske, skogsfinske og samiske samfunn.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 19

RELIGION

Historisk sett ble kirken aktivt brukt, og lot seg bruke, til å fremme og bygge opp om fornorskingspolitikken ifølge rapporten.

Kommisjonen mener det hviler et stort ansvar på kirken med sin rolle i fornorskingen til å bidra til videre forsoning.

Selv om kirkelige representanter i perioder har vært viktige forkjempere for samisk språk, har kirken vært medansvarlig i den fornorskingen som har skjedd blant samene, kvenene og skogfinnene.

Kirken var lenge negativ til å gi plass til samisk, kvensk og skogfinsk virkelighetsforståelse, ettersom deler av de tradisjonelle uttrykksformene ble oppfattet som urforenlige med kristen tro.

Mange samer og kvener søkte andre steder enn kirken for å utøve sin kristne tro, og den læstadianske bevegelsen ble en viktig arena. Samisk og finsk var bevegelsens hovedspråk, og den kom til å bli et kulturelt fristed for samer og kvener gjennom hele fornorskingen.

Den norske kirke har vært og er fortsatt en viktig aktør i samenes, kvenenes og skogfinnenes liv, og den har en særlig rolle i anerkjennelsen av kulturens og språkets plass i religiøse sammenhenger.

Samiske runebommer, ble en gang i tiden gjenstand for beslaglegning og brenning av kristne misjonærer.

Kilde: Sannhets- og forsoningskommisjonen, kapittel 18

Samisk skåltromme med hammer og «viser». Laget av Olov Thomas Svonni, Övre Sopporo, Sverige. Cirka 1970

Runebomme – samiske trommer

Store norske leksikon

RAGNAS RUNEBOMME 2017

En runebommens motiv er personlig, en del av en samtid, og viser verdenssynet til eieren av bomma. Enten tegnet selv, eller av en noaide, eller gått i arv hos foreldre. Det fantes "maler" for utformingen av runebommene, men innholdet skulle relateres til personen den tilhørte.

Ragna forteller:

«Runebommens historie er kanskje like skjult for meg i dag, som min samiske arv. Det jeg vet, kommer fra slektninger og wikipedia (og en eventyrbok jeg leste da jeg var ung).

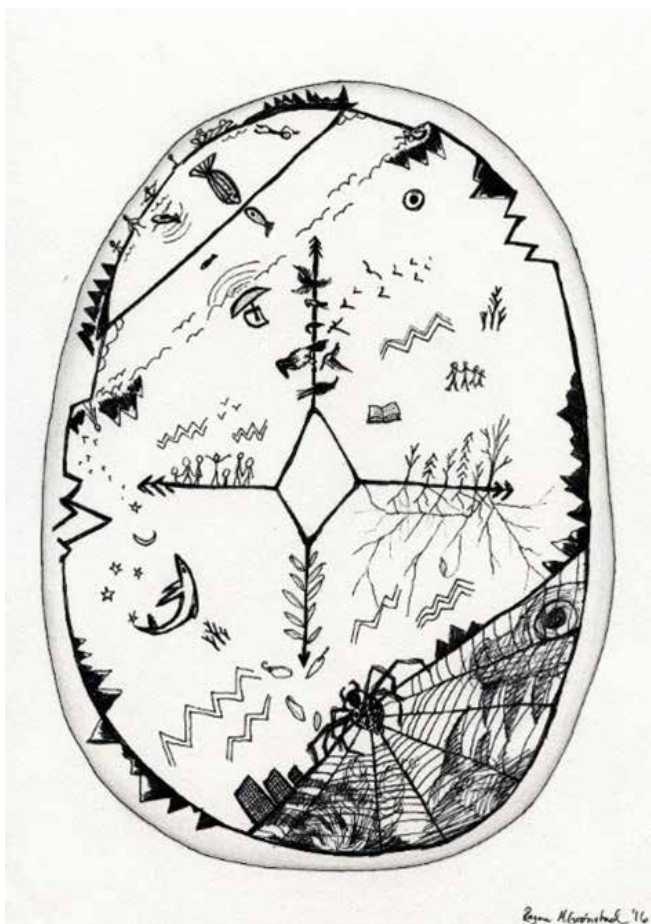
En runebommens motiv er personlig, en del av en samtid, og viser verdenssynet til eieren av bomma. Enten tegnet selv, eller av en noaide, eller gått i arv hos foreldre, det fantes "maler" for utformingen av runebommene, men innholdet skulle relateres til personen den tilhørte.

Jeg har valgt en "Sørsamisk mal" på bomme-motivet mitt, med den rombeformede sola og dens fire stråler ut fra midten. Skog, fjell og natur er viktig i livet mitt, og filosofi. I noen runebommer ble det tegnet flere verdener og guder, blant annet brukte det å være en plass der det onde og fæle ble representert.

Jeg ønsket å tegne min runebomme så ærlig jeg klarte. I min samtid er det mye elendighet som lurker under overflaten, og jeg ser det som en ganske stor del av min virkelighet å forholde meg til det vonde. Men foreløpig er jeg en observatør, ikke en som opplever dette vonde, og jeg ville representere dette ved å bruke en edderkopp - en som ser og kjenner alt - nesten som et slags gudedyr som lager sitt nett over det fæle, for å stenge det ute, og for å kunne føle på trådene og observere hva som beveger seg der nede.

Oppe til venstre har jeg plassert Sáivu - vann med dobbel bunn - der alt på den andre siden

er mye større og bedre enn i vår verden. Det er portalen der våre forfedre og gudene gir kunnskap til noaidene. Sáivu er viktig for meg i kunsten min, og har fått en stor plass på runebommemotivet. Ellers er motivet blandet med gammel symbolikk og ny symbolikk, jeg anser det riktig å ha i mitt motiv, som min måte å dra denne gamle nesten utdødde tradisjonen inn i denne tiden, og dette er en svært personlig runebomme. Ragnas rune-bomme rett og slett.»

Kunstner: Ragna Misvær Grønstad;
Tittel: "Ragnas runebomme";

Teknikk: svart penn, litt blyant (langs kanten av bommen);
Str.: 29,7 x 21 (A4);

FORSONING

Sannhets- og forsoningskommisjonens foreslåtte tiltak inkluderer opprettelse av et nasjonalt kompetansesenter, styrket kunnskapsformidling, revitalisering av språk, bred formidling av kultur, lokale forsoningsprosesser og implementering av regelverk.

Målet er å øke kunnskapen om fornorskningspolitikk og urett, bevare språk og kultur, forebygge konflikter, og bygge tillit gjennom forsoningsprosessen.

Vi er glade for kommisjonens foreslåtte tiltak, spesielt det uttalte om å øke kunnskapen om fornorskningspolitikk og urett. Vårt arbeid i Árahávdi har fra første dag hatt samme mål, og vi erfarer at økt kunnskap er en forutsetning for forståelse og forsoning.

Samtidig har vi et ønske om at det samiske folks kultur, språk, land og tradisjoner skal ha en verdighet og et framtidshåp.

Et av arrangementene i ARTICulations of Faith under Bodø2024, var Árahávdis arrangement Ájles iednam - Hellige jord. Dette var et arrangement med foredrag, samtaler/refleksjoner om samisk åndelighet, og eksempler på samiske salmer og samisk tradisjonsmusikk, og vi inviterte til refleksjoner om: «Hvilken betydning har samiske musikktradisjoner i dag? Hvordan oppleves det for de som har mistet språket? Kan anerkjennelse og ivaretagelse av denne tradisjonen bidra til gode liv og forsoning?»

En av de som deltok i arrangementet var Rolf Steffensen, prest og leder for «Prosjekt Lulesamisk kirkeliv» (Hamarøy). Han uttrykte: «samer er et traumatisert folk».

Den norske kirke har vedtatt 29 punkter for å følge opp Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport. Handlingsplanen inneholder både utvikling av språk, kompetanseheving blant ansatte, synliggjøring av kunst og kultur, og å jobbe teologisk med temaet.

En av etterkommerne i 3. generasjon sier følgende om traumer:

Amelia (35):

«Det er fint med dette Árahávdi-prosjektet. Godt å vite at vi har den eldre generasjonen med oss, så vi er tre generasjoner som er sammen om å endre stigmaene. Det har vært traumer i generasjoner i vår slekt. Å bryte med generasjonstraumer er vanskelig. Da må man i fellesskap gjøre noe med det, på tvers av generasjoner.»

Etterord

Da vi startet vårt samarbeid med Hammerfest kommune i 2018, tenkte vi at vi hadde mistet mye av vår samiske arv. Dette fordi vi var blant dem som ikke hadde vokst opp i et samisk kjerneområde.

Gjennom vårt arbeid fram til i dag, har vi oppdaget at gjennom økt kunnskap har vi fått en videre forståelse om hva slekta har bevart, og som er overført til etterkommerne. Vår arv er ikke borte, den har bare vært svært godt skjult.

Alle de positive tilbakemeldingene som har kommet etter våre formidlinger (digitalt og fysisk), forteller oss at vi er mange som har ønsket mer kunnskap om den samiske kulturarven og historien.

Det er derfor med stor glede og stolthet vi ser at vi har satt spor.

- I Hammerfest kommune er det i dag 6 store informasjonstavler som vi liker å omtale som Árahávdi-skilt. Vi har stått for innholdet på tavlene, og kommunen står for drift og vedlikehold. Tre tavler er ved Hellesristningsparken i Kvalsund, en tavle er i Storbukt, en tavle er ved minnebautaen over Anders Larsen i Reppardfjord-botten og en tavle er på Salen i Hammerfest.
- I tillegg har vi vår hjemmeside Árahávdi.no (støttet av Norsk kulturråd, Sametinget, Hammerfest kommune og Troms og Finnmark fylkeskommune).
- Tradisjonsoverføring: Det har vært inspirerende for oss at våre egne voksne barn viser stort engasjement over Árahávdi-prosjektet.
- I 2021 kom EP-en Davvelis – I NORD, med Elisabeth og Trygve Misvær, med sjøsamiske joiker og sanger, blant annet sanger oversatt til vår slekts sjøsamiske dialekt fra Storbukt. Musikken er på alle digitale plattformer.
- I 2024 ble joike albumet Bägga vuolev guaddá – Vinden bærer joiken, gitt ut med støtte fra Sametinget. Den er gitt ut som fysisk CD, men er også tilgjengelig på alle digitale plattformer.

- Bildet Vinden bærer bildene/Biegga guoddá govaid, ble valgt ut til Statens 134. Kunstutstilling, Høstutstillingen i Oslo 2021 på Kunstnernes Hus. Arbeidet med bildet er støttet av Nordnorsk Kunstnersenter til kunstprosjekt i offentlig rom. Bildet er på en av tavlene ved Helleristningsparken.
- Det var også stor glede for Árahávdi da Hammerfest nye sykehus valgte å ha med Ragna sitt verk Vinden bærer bildene/Biegga guoddá govaid. Kunstverket er portalen til vår hjemmeside.

HAMMERFEST SYKEHUS 2025

På Hammerfest nye sykehus finnes det kunst på alle avdelinger. Finnmarkssykehuset har også gjort anskaffelser av en rekke kunstverk. Noen av disse er produsert spesifikt for ulike avdelinger i sykehuset, mens andre er innkjøp.

I 3. etasje kan du se verket Vinden bærer bildene/Biegga guoddá govaid av Ragna Misvær Grønstad.

Tegning/maleri reproduisert på lyskasseduk og aluminiumsramme med eikeramme (200x150cm).

«Gjennom farge og detaljtegninger oppnår Grønstad noe som minner om en besjeling av landskapet. Mens havet farges monokromt blått, brer større tegninger seg over øyene, og tar på samme tid form som bildefortellinger og naturformasjoner. Grønstads streker – som kan minne om tegn, seriffer eller avtrykk – knytter kultur og natur sammen til en slags blanding av topografi og typografi, til språket som ligger i landskapet. Nettsiden Árahávdi.no tar utgangspunktet i dette verket for å løfte frem kunnskap om den sjøsamiske kulturarven i Kvalsund og Hammerfest, og skape stolthet hos flere med sjøsamisk bakgrunn» (Mesén).

Kunstkartet på Hammerfest sykehus

AVSLUTNING

Vi takker Kulturrådet som har gitt oss mulighet til å publisere dette heftet i papirform og digitalt, med tittelen

21. NOVEMBER 1944 - FLYKTNINGER ANKOMMER HAKADAL.

En stor takk til alle i slekta som har bidratt i intervjuer og samtaler med oss.

Bodø, september 2025

Litteraturliste

Korsnes Kjetil. 2021. brenning-og-tvangsevakueri- i- finnmark-1944/
<https://actanorvegica.no/2021/02/28/brenning-og-tvangsevakueri-i-finnmark-1944/>

Njølstad O. (2020).
<https://www.norgeshistorie.no/andre-verdenskrig/1704-kosthold-og-er-nering-under-okkupasjonen.html>

Norges arbeidstjeneste. (1944-1945)
Budstikka -meldingsblad for evakuerte. Ham-
merfest: Biblioteket

Sørum G. (2017).
[https://norsktradisjons-
mat.no/tradisjonsmatskolen/
oppskrifter-og-rad-i-krisetider](https://norsktradisjons-
mat.no/tradisjonsmatskolen/
oppskrifter-og-rad-i-krisetider)

Jacobsen, R.
Kvalsund i Finnmark – bygdebok om
Kvalsunds folk og forhold
[https://www.nb.no/
items/8bd05601122447d5c4d2cea5baa9fd5f](https://www.nb.no/items/8bd05601122447d5c4d2cea5baa9fd5f)

Bratteli, Trygve. Fange i natt og tåke

Arkiv i Nordland, Tvangsevakueringen av
Finnmark og Nord-Troms 1944-1945.

Watts, Inger Selven. De kom til oss - tvangs-
evakueringen av Finnmark og Nord-Troms.
2016, side 131-137

Arkivverket

Bjørklund, Ivar. Fjordfolket i Kvæningen - fra
samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980.
1984

Rydmark, Dag. Kommunikasjonsrådgiver ved
UiT Norges arktiske universitet og publisert
29.04.2022:

[https://www.forskning.no/andre-
verdenskrig-historie-krig-og-fred/
traumene-etter-nedbrenningen-av-nord-
troms-og-finnmark-satt-i-lenge/2017106](https://www.forskning.no/andre-
verdenskrig-historie-krig-og-fred/
traumene-etter-nedbrenningen-av-nord-
troms-og-finnmark-satt-i-lenge/2017106)

BUFDIR: Samer, familie og slekt:
[https://www.bufdir.no/nasak/
samer-familie-og-slekt/](https://www.bufdir.no/nasak/
samer-familie-og-slekt/)

Samiske veivisere: [https://samiskeveivisere.
no/article/gakti-gapptie-gap-ta-gaeptie-gapp-
te-maaccuh-maceh-maccak-macca%C7%A9/](https://samiskeveivisere.
no/article/gakti-gapptie-gap-ta-gaeptie-gapp-
te-maaccuh-maceh-maccak-macca%C7%A9/)

Nibio: Skjell.pdf

Vest-Agder-Museet. Et nytt forskningspro-
sjekt om langtidskonsekvensene av krigen.
Hva skjer med det ufortalte?

Sannhets- og forsoningskommisjonens
rapport - oppfølging av Stortingets vedtak -
regjeringen.no

Minde, Henry. Fornorskinga av samene –
hvorfor, hvordan og hvilke følger. Gáldu Čála
– Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005
Les mer fra tidsskriftet her: [https://
samiskeveivisere.no/wp-content/
uploads/2019/05/3-2005-fornorsking-av-sa-
mene-henry-minde.pdf](https://
samiskeveivisere.no/wp-content/
uploads/2019/05/3-2005-fornorsking-av-sa-
mene-henry-minde.pdf)

Hermansen, Hilde. Kunst, kart og makt. Nord
universitet.

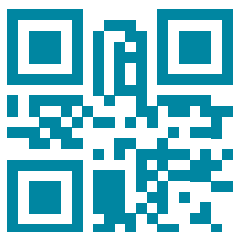
Les artikkelen av Hilde Hermansen her:
Kunst, kart og makt - På sporet av Árahávdi

Strømstad, Alf og Fors, Kristian. 2006. Slekt
i inder Finnmark- de eldste generasjoner.

Tidsskrift for samfunnsforskning. 2022, 63
(2), 79-101. Brent jord: langsiktige politiske
konsekvenser av nedbrenning og tvangseva-
kuering i Nord-Troms og Finnmark

Dette heftet er en del av prosjektet «På sporet av Arahavde».

Les mer på vår nettside arahavde.no

Med støtte fra:

